ISSN 2063-0077

Matrikula

Ex Praeteritis Praesentia

A MAGYAR CSALÁDTÖRTÉNET-KUTATÓ EGYESÜLET KIADVÁNYA

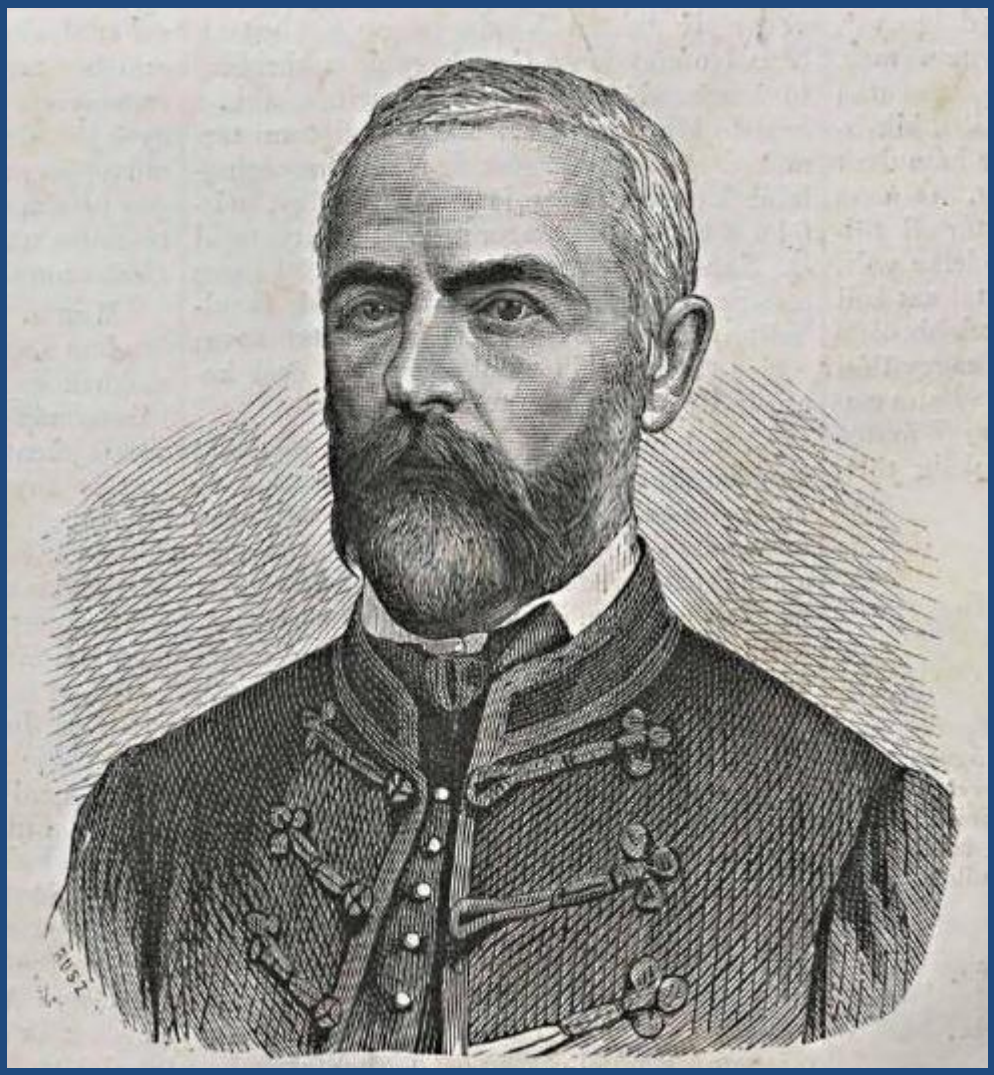

felsőgyőri Nagy Iván (Balassagyarmat, 1824. június 18. – Horpács, 1898. október 26.)
genealógus, heraldikus, történész

Forrás: Wikipédia, Vasárnapi Újság

III. évfolyam, 4. szám

2013

IMPRESSZUM

Matrikula

a

MAGYAR

CSALÁDTÖRTÉNET-KUTATÓ

EGYESÜLET

kiadványa

matrikula@macse.org

Felelős kiadó: Dr. Kollega Tarsoly István

Szerkesztő: Dr. Hatvany Béla Csaba

Szaklektor (történelem, genealógia, heraldika): Babcsányi Judit és Babcsányi István

Szaklektor (számítástechnika): Lerch János

Nyelvi lektor: Babcsányi Judit és Babcsányi István

Megjelenik évente négyszer: március, június, szeptember és december hónapokban. A kiadvány szabadon és csakis díjmentesen terjeszthető. Kéziratokat a szerkesztő e-mail címére várunk legkésőbb a megjelenési hónap elsejéig. A cikkek tartalmáért, beleértve a cikkhez kapcsolódó képanyagot is, a szerzők felelnek.

III. évfolyam 4. szám

© MACSE 2013

TARTALOM

Vasy Endre Levente: *Egy nem mindennapi polgári életút a XIX. században. Dr. Tarczay Kálmán élete (második rész)* 1

Hanák Béla: *Genealógiai tévedések a XVI-XVII. századi arisztokrata családoknál* 15

Szabó Előd: *Az 1873-as kolerajárvány Csengerben és környékén* 34

Szirmay Gábor: *Amit egy halotti anyakönyvből kiolvashatunk* 36

Szerzőink figyelmébe 43

Matrikula 2013 tartalomjegyzék 45

Egy nem mindennapi polgári életút a XIX. században.

Dr. Tarczay Kálmán élete

Vasy Endre Levente, Budapest (vasye@t-online.hu)

(második rész, az első rész a júniusi számban jelent meg)

Törökországi szolgálat. Törökországi változások a XIX. században

1793–1802 között a román fejedelmek harcoltak függetlenségükért, majd a szerbek lázadtak fel a birodalom ellen, és Belgrád elfoglalása után (1806) kikényszerítették alkotmányukat. Ekkor már az akkor uralkodó III. Szelim (1789–1807) számára is nyilvánvalóvá vált, hogy jelentős reformok és strukturális átalakítások nélkül a birodalom az európaiaknak esik áldozatul. Reformjait nem vihette végbe, mivel egy felkelés letaszította a trónról, és meggyilkolták. Utódját, IV. Musztafát (1807–1809) reformellenessége miatt állítottak félre. Az őt követő II. Mahmud (1809–1839) mélyreható változásokat vitt végbe a birodalom stabilitása érdekében. A reformfolyamatok akadályozásában érdekelt janicsárok lázadását leverte (1826), ami azonban a hadsereg ütőerejét nagy mértékben csökkentette. Ennek ellensúlyozására, **porosz** tisztek közreműködésével, európai mintára katonaiskolákat és oktatási intézményeket hoztak létre. 1817-ben megalakult Szerbia önkormányzata. 1821–1829 között a felkelések nyomán Görögország függetlenné vált, az algériai oszmán területek a franciáké lettek. A reformfolyamatok eredményeképpen népiskolák jöttek létre, és megjelentek az első újságok is (1831).

I. Abdul-Medzsid szultán (1839–1861) a modernizációs törekvéseknek megfelelően rendeletet adott ki, amelyben deklarálta a polgárok egyenlőségét, a tulajdon és szabadságjogokat, és adóreformokat helyezett kilátásba. Ezek a rendelkezések megmaradtak a kinyilatkoztatások szintjén.

1853-ban az **angolok** és az **oroszok** tárgyalásokat kezdtek az Oszmán Birodalom felosztásáról, de nem vezettek eredményre, mert a nyugati hatalmaknak érdekében állt az oroszokkal szembeállítani a már halódó, de katonailag még jelentős potenciállal bíró birodalmat. Bulgária 1878-ban jutott saját önkormányzathoz, független lett Szerbia, Montenegró, Románia, és az örményországi területek is kicsúsztak a Porta irányítása alól. A **franciák** 1871-ben lerohanták Tunéziát, a britek pedig 1852-ben megszállták Egyiptomot.

Az európai függetlenségi mozgalmak és polgári szerveződések a birodalom belpolitikai fejlődésén is éreztették hatásukat. Abdul-Aziz (1861–1876) uralkodása alatt polgári mozgalom vette kezdetét, amely elérte az oktatás és a pénzügy reformját, így pl. korszerű egyetem nyílt (1869). A tisztikar és a képzett hivatalnokréteg nyugatra tekintett, és a birodalom felzárkóztatását próbálta kiharcolni.

Látható, hogy Kálmán szolgálata (1871-72) idején a birodalom a szétdarabolódás küszöbén állt. A sokféle idegen érdek ezt annyiban lassította, hogy marakodtak a koncon.

Miután sikerrel elvégezte a török és perzsa nyelvtanfolyamot, a hivatalos ügyintézés során Isztambulban megkapta kinevezését és beosztását.

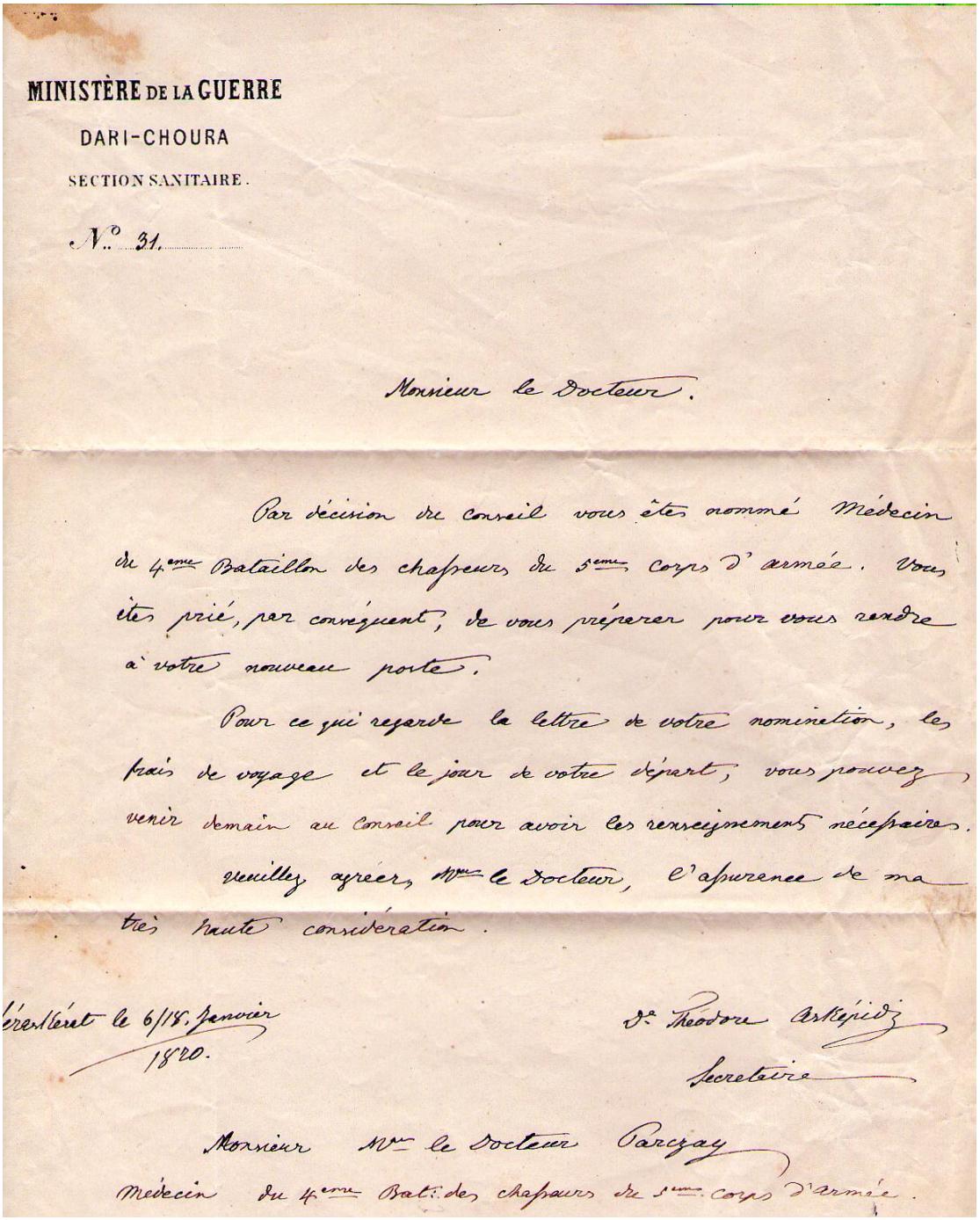

MINISTÈRE DE LA GUERRE

DARI-CHOURA

SECTION SANITAIRE.

N.° 31.

Monsieur le Docteur.

Par décision du conseil vous êtes nommé Médecin du 4ème Bataillon des chasseurs du 5ème corps d'armée. Vous êtes prié, par conséquent, de vous préparer pour vous rendre à votre nouveau poste.

Pour ce qui regarde la lettre de votre nomination, les frais de voyage et le jour de votre départ, vous pouvez venir demain au conseil pour avoir les renseignements nécessaires.

Veuillez agréer, Mr le Docteur, l'assurance de ma très haute considération.

Constantinople le 6/18. Janvier 1870.

Dr Théodore Arkédiz
Secretaire

Monsieur Mr le Docteur Parczay
Médecin du 4ème Bat.on des chasseurs du 5ème corps d'armée.

A török Hadügyminisztérium levele, 1870. január, amelyben kijelölik egységét és szolgálati helyét. A levél francia nyelvű. Dari-Choura (török-perzsa) = hadügy-minisztérium

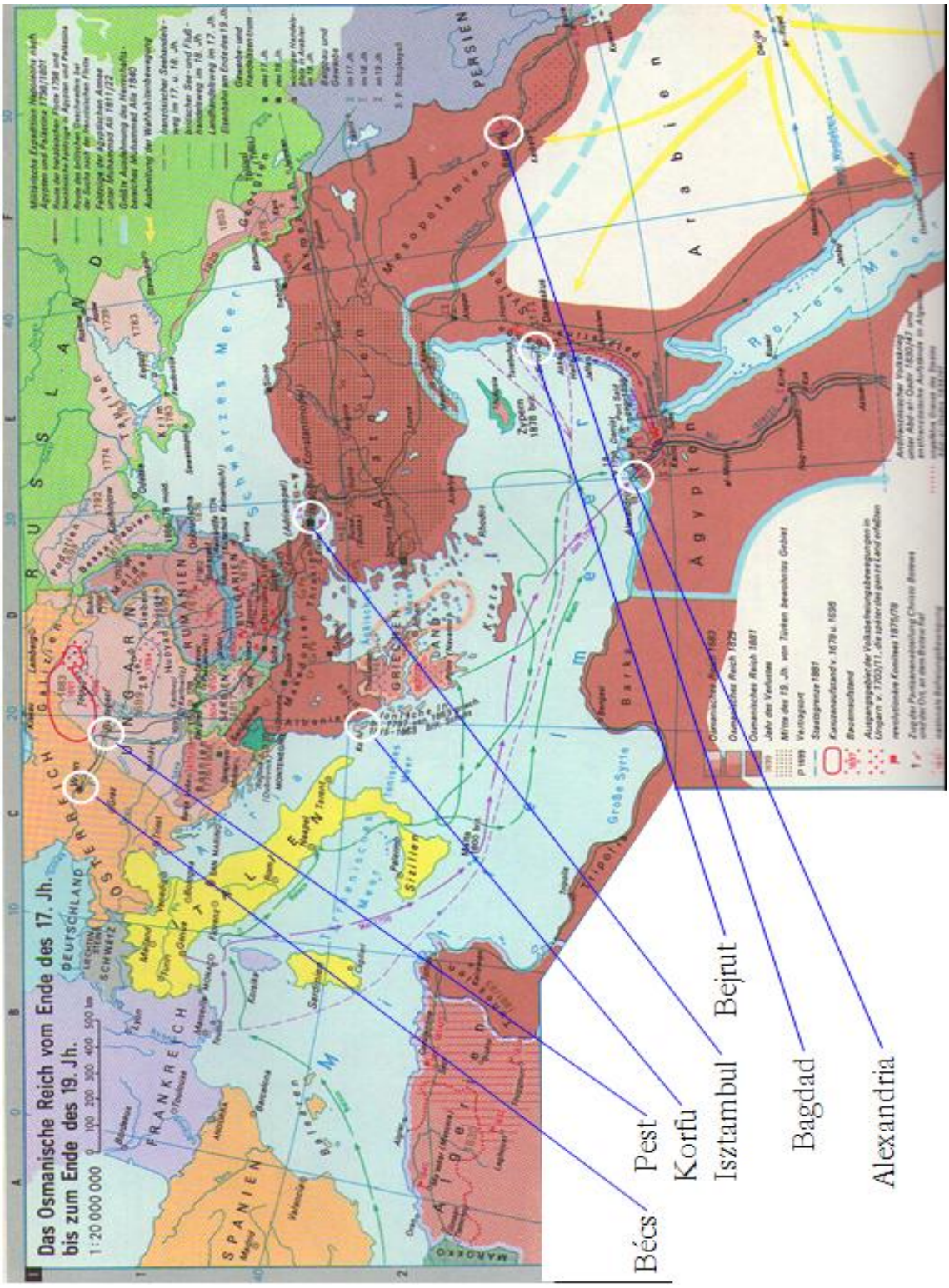

Az Oszmán Birodalom a XVII. század végétől a XIX. század végéig. A fehér karikák életének és szolgálati helyeinek a térképen ábrázolható részét jelölik. A barna szín az Oszmán Birodalom kiterjedése a XIX. sz. végén.

Isztambul leírása 1870-ből

Kezdetben Isztambulban helyőrségi szolgálatra osztották be.
Részlet sógorának írt 1870. decemberi keltezésű leveléből:

A város szélén lakom, a negyed előtt húzódik a régi fal[1] (helyenként 8 öl[2] magas), ami annyi harcot megélt, és oly sok ostromot állt ki. A közelben található a híres ágyútorony (Top kapu), amelyet a csipkés pártázattól a földig leromboltak, és ahol az utolsó hőslelkű bizánci császár[3] meghalt.

A mellékelt rajzból látja a napi utam a fal mentén, át az ágyútornyon, kifelé, aztán ciprusok és sírkövek között, Maltepe[4] felé. Fel a dombra, ahol az út az Adrianipol[5] toronytól jövővel összefut, van egy pompás körkilátó. Ez a hely magasabban fekszik, mint a város bármelyik része. Maltepétől a terep leereszkedik, és egyenesen előre ott a hatalmas síkság, a régi Isztambul; túl az Aranyszarv öblön a modern elővárosok, ezek közül Pera[6] fekszik a legmagasabban; odaát Scutari[7], Kadikgöj[8]: a régi Chalcedon[9], mellette a Herceg-szigetek[10], tovább a távolban a hófödte Brussai Olympos[11], és jobbra a távoli Fehér tenger[12].

A kilátás csodálatos, különösen reggel, amikor a tenger felett nincs köd, hajók jönnek-mennek, a kikötőben zajlik az élet; nézem a tájat nap mint nap, megállok, és ott maradok állva, élvezve a világ legszívmelengetőbb panorámáját. Szkutari mögött fölsejlik egy sötétzöld folt, a teljes területén erdő, óriási ciprusokkal, ez egy temető, mióta Konstantinápoly török. A 4 órányira lévő Boszporuszról csak a kezdete látható, a többi rész a hegyekbe vész. A Fekete tenger nem látszik. A hideg északi szél az édesvíz felől jön ide, a hajósok által rettegett déli szél pedig a Fehér tenger felől.

---

[1] régi fal = Bizánc hajdani városfala

[2] Klafter = öl, 1 bécsi öl = 6 láb. 1 láb ≈ 1,89 m, 6 láb ≈ 11,8 m.

[3] XI. Konstantinos Palailogos, meghalt Bizánc törökök általi bevételének napján, 1453.05.29.-én

[4] Maltepe = kb.: „domb-birtok”. Az ázsiai oldalon is van.

[5] Adrianopoli kapu = mai neve: Edirne kapi

[6] Pera = Isztambul kerülete, hivatalos neve Beyoğlu

[7] Scutari = mai neve Üsküdar

[8] Kadikgöj = ma Kadiköy. Isztambul egyik kerülete az ázsiai parton

[9] Chalcedon = Kadiköy ókori neve

[10] Törökül: Prens Adalan, ma Isztambul egyik negyede

[11] Brussa = mai neve Bursa. Bursai Olympos = az ázsiai városrésztől DK-re húzódó hegység legmagasabb csúcsa, török neve: Uludağ

[12] Törökül: Akdeniz. A Földközi tenger keleti részének neve. Az ókorban, és később is, a közel-keleti népeknél az égtájakhoz egy-egy szín kapcsolódott, így kapta nevét a tőlük nyugatra eső

A levél egyik kettős oldala a belerajzolt térképpel, az égtájkorrekció miatt 90º-al elforgatva

A belváros és negyedei (a rajz 90º-al K felé forgatva)

Az előző lapon számmal jelzett helyek:

1. altes Serail = a régi szeráj
2. Sophienkirche = Hagia Sofia = Ayasofiya
3. Achmed Mosche = Sultanahmet Camii (Kék mecset)
4. Yeni kapu = Yenikapi
5. 7 Thürme = Héttorony (Yedikule)
6. Top kapu = Topkapi (ágyútorony)
7. Thor von Adrianopel = Edirnekapi
8. Die alte Stadt Istanbul = Az óváros
9. Paläste des Kaisers am Ufer = a császár palotái a parton
10. Strasse von Pera = út Perából
11. letzthin abgebauter Theil = a nemrég át (újjá)épített rész
12. das Haus wo ich wohne = a ház, ahol lakom
13. Maltepe = a katonai kórház helye
14. Ejub heilige Vorstadt = Ejub (e: ezsub), szent előváros. Ma: Eyüp. Abu al-Anszari, Mohamed társának itt volt a sírja. A régi falon kívül esik, az öböl ÉK-i partján.
15. Chaskjöj = Hasköy, városrész az Aranyszarv DK-i partjánál
16. Piri pascha = Piri paşa = ma: kerületrész a déli autóút hídjánál
17. Kassim pascha = Kászim pasa = ma: Kasimpaşa, Beyoğlu kerület része
18. Pera = Beyoğlu (e: bejoolu) kerület régi neve, az Aranyszarv öböl DK-i oldalán húzódik végig.
19. Galata = Beyoğlu kerület része az öböl bejáratánál
20. Top hane = Galatától ÉK-re eső városrész, ma: Tophane
21. Dolma bagcse = ma: Dolmabahçe = „Töltött kert”. A területet a tengertől hódították el. Itt van az utolsó szultán palotája.
22. Beschiktasch = Beşiktaş = az előbbitől ÉK-re eső városrész
23. Ortakjöj = Ortaköy = az előbbitől ÉK-re eső városrész
24. Scutari = Üsküdar, az ázsiai parton
25. Hajdar pascha spital = Hajdar pasa kórház = Hajdarpaşa = városrész Üsküdarban. A kórház ma is működik.
26. Kadikjöj (Chalzedon) = Kadiköy városrész Üsküdar déli részén, a tengerparton
27. neue Eisenbahn nach Europa = az új vasút Európa felé. Ekkor még nem létezett a félszigetet megkerülő, a mai főpályaudvarig vezető vonalszakasz.
28. Das goldene Horn = az Aranyszarv öböl
29. Die süssen Wāsser = az édesvizek. Az Aranyszarv öböl végénél két kisebb folyócska torkollik be (Deresi és Alibey Deresi).
30. Bosporus = Boszporusz = Boğaziçi
31. das weisse Meer = tkp. a Márvány tenger

32. Balat = mai neve ugyanaz
33. Kiz Kulesi = ami magyarul „Lánytorony”, ókori eredetű védőtorony

Feliratok:
Türken = törökök
Armenier = örmény
Griechen = görögök
Juden = zsidók
Friedhof = temető

(a levél folytatása)

Két hosszú-hosszú híd[13] vezet át a kikötő felett, ez az úgynevezett Aranyszarv öböl. Itt horgonyoz a páncélosflotta. Gőzhajók, bárkák, és számtalan evezőscsónak, amelyek az egyes elővárosokból szállítják az embereket. Mindkét hídon körülbelül 8-10000 ember jön-megy (naponta); mindenféle nemzetiségű hajó, minden országbeli, és minden földrészről való nép találkozik itt, és az ember az egész Föld nyelveit hallja itt. Az osztrák posta átellenben van, Perában, tőlem két órányi távolságra. Először lefelé, Balat[14] felé, kaikkal[15] át a vizen, aztán az úton fel Perába, a postáig.

A szultán Dolma bagcsében[16] és Besiktasban[17], lakik, ahol a Boszporusznál a tündérien szép új palotái emelkednek.

Galatában és Perában leginkább görögök laknak, Perában lakik csaknem az összes német, francia, angol, stb., ott vannak a szállók, a legszebb üzletek, és így tovább.

Képes vagyok leírni önnek Konstantinápolyt, a látnivalóit, és az oly nagyon különböző lakosainak életét ismertetni? Sok-sok könyvet kellene írnom. Most mindenhol rombolnak és építkeznek, Isten tudja csak mi fog ebből kisülni. A mecsetek, a kikötői élet és a Bazár után a temetők a legérdekesebb látnivalók. Ezek nem úgy vannak kialakítva, mint a mieink, nem mutatnak szomorúságot.

A Maltepébe vezető utam, a napi út, síremlékek és ciprusok között vezet. Kis terecskék vannak 10-50 sírral majdnem minden utcában, mellette egy pékség, vagy egy kávézó.

Nagyobbak Perában vannak, Kassim-pasánál[18], végig az egész régi falnál[19], a legnagyobb mégis odaát Scutariban. Keleten a halottak mintegy az élők között maradnak. Szép időben a sírok pihenőhelyül szolgálnak, ahol csibukot szívnak, ahol barátokkal szórakoznak, a gyerekekkel időznek. A legszebb, legnagyobb és legnépesebb temető az egész keleten a Scutari-i. Ez egy cipruserdő,

---

[13] hidak: A keletebbre fekvő Galata híd (Galata Köprüsü) a második híd itt, 1870-ben ezt láthatta a szemlélő. A nyugatabbra eső mai neve Atatürk híd. Minkét híd pontonokon nyugodott.

[14] Balat = városnegyed az ÉK-i öbölparton

[15] kaik = török evezőscsónak

[16] Dolma bagcse = a volt szultáni palota az Aranyszarv öböl É-i partján, 1853-ban fejezték be az építését.

[17] = ma Isztambul egyik kerülete a Boszporusz európai oldalán

[18] Kászim pasánál = ma: Kasimpaşa, Beyoğlu kerület része

[19] régi falnál = t.i. a régi városfalnál

melyet hosszú allék szelnek át, és a föld egyik sírt a másik után rejti magában. A ciprusok pompás dekorációul szolgálnak az egészhez, minden sírnál növekszik egy; és az erdő pompásan fejlődik ebben az emberi korhadással telített földben. A törökök nem ismerik az újrahasznált sír fogalmát.

Minden halott, gazdag, vagy szegény, akit egyszer végső nyugalomra eltemettek, ott alszik a végítéletig, és nincs senki, aki felforgatná a csontjait. Itt nyugodni, Ázsia földjében, vágyva-vágyott szerencse; a gazdag elhunytakat ide hozzák Sztambulból és Perából.

A környék kimeríthetetlen márványlelőhelyei lehetővé teszik minden elhunyt számára, hogy abból sírkövet állítsanak. Ezek többnyire igen finoman faragottak, tetszetősek; mindent elmondanak, ami az eltávozottra vonatkozik.

A férfiak sírkövén turbán van, kőből kifaragva, a nőké sima kő, egy liliommal, amin annyi levél van, ahány gyereke volt, és effélék. (Havonta átlag 950 embert temetnek itt el.) Gyakran jelenik meg a lótusz, és a szőlővenyige is, arany és zöld színnel. A sírkő lábánál, a földön, a sírt egy sík kőlemez fedi, középen egy kis mélyedéssel, ahova a hozzátartozók és a gyászolók virágokat helyeznek és vizet öntenek.

Férfi és női sírkő rajza a levélből. A férfi síron turbános kő, névvel, felirattal, nőin virágábrázolás, itt hat virággal = hat gyerek.

Mégis, eljön egy nap, amikor a virágok elmaradnak, mert a gyász és a fájdalom nem örök, és az élet felejtés nélkül nem képzelhető el. Majd az eső pótolja a gyászolók elmaradt vizét, s ebből a kis medencéből csillapítják szomjukat a kis madarak a forró napokon; galambok fürdenek és tollászkodnak, hűsölnek. Az elhunyt is elhagyatott, mégsem sérült meg semmisem. Itt emelkedik mór árkádokkal egy pompás építmény, aranyozott vasból, a kevésszámú pompázó sírok egyike. Többnyire az ilyen síremlék-kioszk egy pasáé és családjáé. Minden síron van egy lyuk, ami fentről a halott füléhez vezet, így az a család és a barátok búcsúszavait és imáit hallhatja. Minél régibb a temető, annál elhagyatottabb.

Egészen érdekesek, olykor naivak a sírfeliratok. Így például egy márványkő a Balykly[20] temetőben, a régi falnál; ahol egy gazdag örmény nyugszik, akinek csupán a gazdagsága és a szultán nála csinált adósságai miatt kellett meghalnia. Ennek ellenére a kormányzat a következő feliratot helyezte el a sírján:

[20] Balykly = pontos helyét nem sikerült azonosítanom

„Itt nyugszanak a halandó részei Erganyan Aretin-nek, a magas porta bankárjának. Erényei sugárzottak, mint az arany; mindent csupán szorgalmával, és tiszta üzletmenetével ért el, jószívűsége határtalan volt, a szava kikezdhetetlen. Istenhozzádot mondott síró családjának, bízva a Mindenható kegyességében, és áldva a kezet, mely neki a paradicsom kapuját megnyitja".

Ez előtt egy kucorgó lefejezett törzs látható, kezében a fejével.

Vagy a Pera-i temetőben, egy még viccesebb:

Ez a nyugvóhelye Agyp Aznavarian pénzügyi felügyelőnek. Az atyák fájlalják halálát, mint jámbor fiúkét, a gyerekek siratják, mint szeretetteljes apát, a testvérei gyászolnak. Az angyal kinyújtotta kezeit és átvette őt 1801. május 3.-án mint a császár akaratából elfogottat, hogy megtisztelő hivatalának vége legyen.

E felett egy akasztott ember képe látható.

Férfisír. Régi sírkő Isztambulban
(Dr. Bartha Júlia felvétele)

Ez arra késztet engem, hogy szórakozásból egyes feliratokat lejegyezzek és lefordítsak.[21] *Majdnem mindegyiket érdemes, és van bennük valami eredeti. A gyűjteményt majd folytatom. Így aztán a levelemnek soha nem lesz vége, ha mindent látni akarok, minden sajátosságot le akarok írni. Itt minden más mint nálunk, a kávézók, a nép, és a bazár, a dervisek és misztériumaik, a színház, az otthoni életmód, a viselkedés asztalnál, az asszonyok és gyerekek, a fürdők, a mecsetek, szeráj, a nyilvános terek, az új utak és utcák, a vízvezetékek, a hadsereg új intézetei*[22]*, az oktatásügy, a csodálatos környezet, a városok, falvak és szigetek, nincs vége erről az egyedülállóan érdekes és sajátságos világvárosról beszámolni.*

[21] A gyűjtemény vagy nem jött létre, vagy elkallódott.

[22] A hadsereg új intézetei: pl. a Hadügyminisztérium épülete, katonai egészségügyi főiskola

A munkájáról (további részlet az előző levélből)

Szerencsére a mostani helyem olyan, hogy sok szabadidőm van. A kormányt szolgálom naponta két órát, minden további kötelezettség nélkül; az elvégzett délelőtti vizit után szabad vagyok. A kórházban egy belgyógyászati részleget vezetek. A viziteknél a segítségemre van a gyógyszerész, akinek a recepteket diktálom, a kirurgus[23], aki parancsomra a szükséges kötözőszereket, kataplazmákat[24], kenőcsöket átnyújtja; egy kirurgus-segéd, aki szintén itt poroszkál, aztán a szolga, aki mindent a kezembe ad, tartja és emeli a betegeket, odaadja nekem a vizet és a szappant, röviden szólva Törökország egy nemes ország; én már megyek haza, és a kirurgus kötöz, kenőcsöket ken még sokáig, a gyógyszerész vizit után végignézi, mi szükséges a részlegnek, és beszerzi azokat.

Konstantinápoly térképe 1880 körül, munkahelyével (részlet)

1. Lakóháza körülbelüli helye
2. Temető
3. A temetőn át vezető út
4. A kilátó a dombtetőn, a temetőn átvezető és az Adrianopoli (Edirne kapi) kaputól induló út találkozásánál
5. Munkahelye, a katonai kórház
6. A Lycus patak a levélbeli rajzon, és e térképen is, még szabad mederben folyik.
7. Az Aranyszarv öböl

Ezen kívül az örmény és a görög negyedben is folytatok praxist. Egyébként olvasok, vagy vizitelek. Általában eddigelé kifejezetten jól megy nekem, nincs, amit nélkülöznék, az idegenben megtaláltam az életem. A törökök azt állítják, hogy alig nézek ki külföldinek; már meglehetősen beszélem a nyelvet, és mindenhol biztosabban lépek fel.

---

[23] kirurgus = felcser, alacsonyabb végzettségű seborvos

[24] kataplazma = különböző (ált. növényi) hatóanyagokat tartalmazó kötés, főleg kelésekre, sebre

Az ünnepekről

(további részlet az előbbi levélből)

Az előző hónapban volt Ramazan[25]. Ez egy vallási kötelezettség, az évnek egy hónapja, napfelkeltétől naplementéig tiltott az evés, ivás, a pipa, a kávé, a szórakozás.

Ez a böjt azonkívül nevetséges is. Félbehagyják a tennivalójukat, és a közlekedést, megzavar minden hivatalos elintéznivalót, teljes átváltozást követel az életvitelben. A közelgő hajnalpírral ágyúlövések hirdetik ki, hogy mostantól a törvényt be kell tartani. Ez egyáltalán nincs kedvükre, és sokan alszanak, amíg csak a nap látható. Üzlet gyakran egyáltalán nincs [nyitva], minden 2-3 órával később kezdődik a szokásosnál, minden szolgálat, minden hivatal vagy nagyon hamar befejezi a munkát, vagy egyáltalán nem működik, és nincs főnök, aki a beosztottak felé szigort gyakorolhatna.

Szombaton jön a keserű orvosság, nem egyszer a beöntés. Így viselik a szentül megfogadott nélkülözést.

Beáll az este. Az éhségtől elbágyadt emberek, vágyva az étel után, a kivilágított moszkékba mennek, vagy a nagy tereken ődöngenek. Hírtelen felvillan egy ajándék az egész népségnek, amikor ágyúdörgés hallatszik minden oldalról; nevetés hangzik fel mindenfelől, mindenki beszédes, és mindenki siet haza, vagy az asztalok felé, a sorok egész éjjel terítve vannak. Lehet enni. A lacikonyhák megtelnek, a pékségek evőkkel és vásárlókkal tömve. Cigarettek füstölögnek, limonádéárusok lótnak-futnak és kiáltoznak, hogy mit kíván? A beteg előbb telezabálja magát, aztán kiissza egyszerre az orvosságát, amit a nap folyamán evőkanalanként kellene; kiabál, handabandázik és vidám, megtelnek az utcák, sorjáznak a színháznál, a kávézókban, az édességárusoknál, a minaretek, a gőzhajók a kikötőben, mindkét part, mindkét földrész lampion és fáklyafénybe öltözik, röviden a legnyomorúságosabb élet bontakozik ki, a parancsolatnak megfelelni, jámboran élni.

Minthogy itt a reggel, és ismét dörögnek az ágyúk, a népség a reggeli imát mormogja és ágybabújik. És ez így megy négy héten át egy évben! Ki ismerheti meg a legértelmetlenebb berendezkedést!

Az idő és a munka megy, az elvesztett egészség helyre lesz hozva, a fogyasztás helyreáll, a törvény felment az üzlettől; egy városnak virágoznia kell, ahol mindenki angyalszerű életet kell hogy éljen.

De ebből nem elég! A Ramazannak vége, éljen a Bairam[26]! Tegnap és ma azt hittem, Párizs előtt[27] vagyok. Az ágyúlövések megremegtették a levegőt, és itt, a Topkapunál, 3 órányira az erődtől, citeráztak az ablaktáblák. Minden hivatal zárva. Királyi udvartartással vonul a szultán Sztambulon át,

---

[25] Ramazan = ma: Ramadan

[26] Bairam = A ramazan vége utáni (ünnep)nap(ok)

[27] Párizs előtt vagyok = az 1870-71-es francia-porosz háborúra céloz, mely III. Napóleon teljes vereségével és Párizs megszállásával végződött

hogy az Achmed mecsetben[28] elvégezze imáját. A nagyszerű menetben a nagyméltóságok, pasák, beyek követik az egész városon át, mindegyiket két-két apród kíséri gyalogosan.

Aztán mindenki látogatóba megy. Családon belül és kívül, gyakran mindenfelé ajándékokat adnak, ezen a napon veszik fel a gyerekek először új ruhájukat, és estére mindenki illuminált. A jelenlegi hónap első 3 napja a cukor-bairam, a török orvosok nem jönnek vizitelni, mivel alig valaki van szolgálatban, mi nem megyünk, minthogy vasárnap van, a kórház igazgatója 9 körül érkezik, egy gyógyszerész kivételével mindenki kimarad; röviden: ez a cukorbairam, mindenki csókol, üdvözöl mindenkit.

A Galata híd az 1800-as évek végén

Ilyen állapotú falakat láthatott lakóhelye közelében

Bármennyire jól érzi magát, mégis megunja a „tétlenséget”.

Út a Kelet felé

Konstantinápolyban értesül a Bécsben rendezendő Világkiállítás[29] tervéről. Ez fellelkesíti, hogy oda anyagot küldjön; nevezetesen növénygyűjteményt, azon belül is főleg gyógynövényekét. Ezeket a Közel-Keleten kívánja összegyűjteni, ehhez pedig megpróbálja a török hatóságot megnyerni, és áthelyeztetni magát. Célba veszi a honi illetékeseket[30] is, valamint kapcsolatot keres Ausztria-Magyarország helyi konzuljaihoz is.

---

[28] Achmed mecset = I. Ahmed szultán építtette mecset, közismert nevén kék mecset.

[29] Bécsi Világkiállítás = Weltausstellung Wien, jelszava: „Kultur und Wirtschaft” (világkiállítás, Bécs, „Kultúra és Gazdaság”), 1873-ban rendezték meg a Práterben. Központi épülete a Rotunda volt. A kiállításnak az akkoriban szokásosnál jóval kevesebb látogatója volt, mivel egy Bécsig eljutó járvány felére csökkentette a látogatószámot. A londoni első (1851) után ez a hetedik volt, bár a „hivatalosak” sorában csak a 4. Az 1867-es kiegyezés után aránylag rövid időn belül megrendezendő kiállítás nyilván Ausztria helyi nagyhatalmi pozícióját kívánta jelezni.

[30] Markusovszky = M. Lajoshoz (1815-1893) fordult, aki akkor a magyar Vallás- és Közoktatási Minisztériumban miniszteri titkárként dolgozott. Tarczay talán azért fordult hozzá, mert kezdetben az orvosképzési ügyek tartoztak hozzá. Később így írt: „mondjátok meg M.-nek, hogy nem szükséges már a segítsége, saját költségemre megoldom.

Konstantinápoly, 1871. január 30.

Február 2.-án, csütörtök délután 4 órakor elhagyom szállásomat, már értesítettem, hol kívánok részt venni a következő világkiállításon; a bécsi, és a helyi kormányokkal, majd a kairói khedivével[31] folytatott tárgyalásaim jó eredménnyel zárultak. Ez utóbbi bizalommal teli segítőkészségét, és kitűntető érdeklődését bírom és élvezem. Ezért határozat született a szíriai vállalkozás beindításáról, melyet Egyiptomban, majd Bagdadban és Erzaremben[32] folytatunk, s végül Konstantinápolyban zárunk le, ahol én a drogokat[33] szortírozom, és előkészítem a következő kiállításra. A Porta e célból nagy engedményeket nyújtott. Először is hatheti szabadságot engedélyezett teljes fizetéssel és javadalmakkal, egy teljesen önálló posztot[34] rendelt a föníciai parton, és az utazás költségeire 100 arany guldent. Továbbá parancsolatot [adott] minden pasának és hivatalnoknak támogatásomra és védelmemre.(…)

Tehát elutazom innen. Előbb Szmirnába, onnan Alexandriába, mivel egy ideig Egyiptomban szándékozom maradni. Ezután Port-Saidban hajózom be, és a szíriai partvidék[35] mentén hajózom. Kikötünk Bejrut kapui előtt, végül föl a Libanon lábánál fekvő Tarabulusba (amit Tripolinak is neveznek). Ebben a gyönyörű és kertekkel ékes városban maradok egyelőre. Ez lesz a központi szállásom, s innen indulok kirándulásaimra.(…)

4 hete tanulok arabul, mert ott csak ezt a nyelvet beszélik. Törökül egész jól tudok, de a legnagyobb nyereség az, hogy megtanultam írni és olvasni is[36]. Napi gyakorlással igen jól haladok a modern nyugateurópai nyelvek[37] terén is. Azt remélem, hogy keleti tartózkodásom nagy hasznomra lesz tanulmányaim és előmenetelem szempontjából, és lehetséges lesz számomra a szépet a hasznossal, az elméletet a gyakorlattal összekapcsolni.

(folytatás következik)

---

[31] Kairói khedive = Tarczay ott-tartózkodása idején Iszmail (ur: 1863-1879). Ő az első, aki a szultántól megkapta ezt a címet (török kidiv = alkirály), addig pasa volt a rang. Korábban I. Szelim szultán szállja meg Egyiptomot, majd rövid ideig a mamelukok, I. Napóleon következtek, végül Mohamed Ali pasa, egy rátermett, eredetileg a szultán által odaküldött pasa hatalmi tabula rasa-t teremtett, megkezdte az ország modernizálását; gyakorlatilag függetlenedett az Oszmán Birodalomtól, a szultán csak névleg uralkodott felette.

[32] Erzarem = Erzurum, tartomány és város a mai ÉK Törökországban.

[33] drogok = itt: gyógynövények

[34] önálló poszt = feltehetőleg egyéni beosztást jelent

[35] szíriai partvidék = tkp. a Földközi tenger teljes K-i partvidéke a Sinai fsz.-től É-ra

[36] írni és olvasni is = abban az időben még javában az arab írást használták Törökországban, a latin betűst Kemal Atatürk (Musztafa Kemal) vezette be 1928-ban. Atatürk jelentése: törökök atyja

[37] Az eperjesi kollégiumban latin, ógörög és német nyelvet tanítottak (a magyaron kívül). A német anyanyelve volt, a francia a 'bevett' társalgási nyelv, ezt az egyetemen tanulta, de pl. az angolt és a többi általa beszélt nyelvet (szlovák, olasz, horvát, török, perzsa, arab) egyénileg kellett megtanulnia.

Genealógiai tévedések a XVI-XVII. századi arisztokrata családoknál

Hanák Béla, Budaörs (hanakbela7@gmail.com)

Amikor az ember a saját családja után kutat, reménykedve, hogy talán nemesi, esetleg arisztokrata ősöket talál, eszébe jut, hogy az arisztokrata családok sokkal szerencsésebb helyzetben vannak források szempontjából, mint a többi „földi halandó", akinek őseire lehet, hogy csak egyetlenegy forrása maradhatott, az anyakönyv. (Természetesen, ha fennmaradt.) S elég akár egy lexikont megnézni vagy a nemesi családtörténetet feldolgozó könyveket felcsapni, s már minden kívánt adat a rendelkezésünkre áll.

Ez az állítás csak részben igaz, ugyanis nem mindig jegyezték fel a születési dátumokat. Ha viszont feljegyezték a családi biblia vagy kalendáriumok üres lapjaira, nem biztos, hogy fennmaradt. A levelezéseket érdemes ez esetben kutatni, remélve, hogy fennmaradt esetleg egy keresztelési, házassági vagy temetési meghívó.

Kutatásaimat Balassi Bálint esete indította el. Az 1899-ben a Magyar Történeti Életrajzok sorozat keretén belül megjelent az Erdélyi Pál (1864-1936) által írt életrajz Balassi Bálintról, amely a születési dátumáról a következőket jegyzi fel:

„Születése napját pontosan ugyan nem tudjuk, de évét igen és irodalmunk, minden valószínűség szerint helyesen, 1551-ben állapodott meg."[1]

Mind az irodalomtudomány, mind a történelemtudomány ezt az adatot használta egészen 1932-ig. Ekkor ugyanis Dr. Zákonyi Mihály (1887-1960) az esztergomi főszékesegyházi könyvtár rendezése során rábukkant Balassa András (1538-1591) családi bibliájára. A biblia pedig szerencsésen megőrizte unokaöccse, a költő Balassi Bálint pontos születési dátumát.

„ 1554. Let Balasa Balint 20. octobris 9 orakor del elot zombat napon Zoliomban"[2]

Tehát a korábbi szaktudomány tévesen tette 1551-re születési évét. Ami azonban meglepő, hogy ez az adat nem későbbi nemzedékek terméke, hanem Balassi kortársáé, Istvánffy Miklósé

[1] http://mek.oszk.hu/05700/05728/html/ Utolsó letöltés: 2013. október 21.

[2] Esztergom Évlapjai 1934. VII. évfolyam 1-2. szám. 14-17. p. Interneten: http://www2.arcanum.hu/esztergom/a111126.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=Esztergom_Evlapjai_1934&pg=15&lang=hun#pg=17&zoom=f&l=s Utolsó letöltés: 2013. október 21.

(1538-1615). Történetírónk Magyarok dolgairól írt históriájában a következőket jegyi fel a Rudolf (1552-1612) koronázási ünnepsége (1572. szeptember 25.) után rendezett mulatságról:

„ Az asztalok felszedése után az katonaifjúság, s fő-fő urak gyermeki, ifjú legények, az ház tornácában táncot járának, kik között Balassi Bálint, ez minapiban kegyelemben vétetett Jánosnak a fia, ***huszonkét esztendős*** *korában afféle ugrás nemével, mely az mi juhászinknak tulajdona és sajátja, az köznép idegenekének minden magyaroknál közönségesnek ítélé lenni, elnyeré az pálmát, …"*[3]

Azaz a korabeli forrásadatokat is kétkedéssel kell fogadnunk, főleg az életkor, születési, esküvői, temetési dátum esetében, amire nem biztos, hogy emlékeznek a kortársak, vagy esetleg maga az illető. Példaként említhetem meg a szerencsétlen sorsú Haller Gábor (1614-1663) erdélyi főnemes esetét. Naplójában, amit Bethlen Gábor halálától, azaz 1629-től kezdett el vezetni, feljegyzi, hogy

„ Születésemnek penig napja esett 1614. esztendőben 26. septembris"[4]

Sőt 1632. szeptember 27-én pedig így ír: „celebráltam születésemnek napját."

Ezzel az adattal akár ki is lehetne pipálni Haller Gábor születését, ha nem maradtak volna fent apjának családi feljegyzései, amelyben fia születéséről a következőképpen ír:

„ Anno 1614. 22. mensis Septembris harmadik gyermekünk Haller Gábor születék ez világra Szt. Pálon, éjfélkor tájban hétfőre virradólag."[5]

Azaz 15 év elteltével már nem jól emlékszik saját születésnapjára Haller Gábor, ami szerintem nem egyedülálló abban a korban.

Rákóczi Ferenc

(1624-1631)

Amikor Szalárdy János (1601?-1666) Siralmas magyar krónikáját olvastam, nagyon meghatott az idősebbik Rákóczi fejedelmi pár - (I. Rákóczi György (1593-1648) és Lorántffy Zsuzsanna (1602?-1660) - legkisebb fiuk halála miatt érzett gyásza:

---

[3] Istvánffy Miklós Magyarok dolgairól írt históriája. Tállya Pál XVII. századi fordításában. Balassa kiadó 2009. 9. p.

[4] Erdélyi Történelmi adatok IV. kötet. Szabó Károly: Haller Gábor naplója (1630-1644) 2. p.

[5] Erdélyi Múzeum 1903. Haller Gábor (1550-1608) és Haller István (1591-1657) családi feljegyzései 533-536. p. Internet: http://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/3840/EM-1903_20_09_533-536.pdf?sequence=1
Eredetit Horn Ildikó találta meg Kolozsvárott a keresdi Bethlen család levéltárban: Vegyes politikai levelek (1590-1896). fasc. 327. folioszám nincs.

„a kisebb Rákóczi Ferenc csakhamar attyának fejedelemsége elődedin Fejérváratt megbetegedvén, megholt vala, kinek emlékezetére, kedden lévén halála, atya és anyja az napon vacsorát egész életekig nem szoktak vala enni."[6]

Wertner Mór (1849-1921), kiváló genealógusunk a Rákócziakról írt tanulmányában a következő adalékokkal szolgált a kis Rákóczi Ferencről:[7] 1624 júliusában született, ugyanis Czeglédi Jánosnak Rákóczi Györgyhöz 1624. július 17-én írt levelében már gratulál az új „kedves vendéghez" és jobbulást kíván a gyermekágyban fekvő Lorántffy Zsuzsannának. [8] 1631. május 26-án még élt, mert ezen a napon Brandenburgi Katalin kinyilvánítja, hogy Ferencet lehetséges várományosául kijelöli.[9] Körössy Györgynek, II. Rákóczi Ferenc levéltárosának történeti feljegyzése szerint 1632-ben halt meg.[10]

Ennyit tudunk a kis Rákóczi Ferenc életéről. Itt egy Irodalmi Történeti Közleményben megjelent történeti feljegyzésre szeretném felhívni a figyelmet. Ezeket a történeti feljegyzéseket, önéletírása mellett Tatrossy György (1599-1653 előtt) erdélyi deák vetette papírra[11]. Iromány a napjainkban valahol Nagyszebenben a Bruckenthal Múzeum Könyvtárában található. Íródeákunk 1631-nél a következő feljegyzésre érdemes megjegyzést tette:

„*Urunknak (Értsd I. Rákóczi György) egy hat esztendeős szerelmes kisfia 26 die augh Fejervarat meghal és eltemettetet ottan az Boczykay Istvan temetésében."*[12]

Azaz 1631. augusztus 26.-án Gyulafehérvárott az erdélyi fejdelem fia 6 éves korában meghalt. A halál helye is megegyezik Szalárdy adatával, sőt a halálozási dátum is, 1631. augusztus 26., mit ad Isten pont keddre esett. A halálozása hirtelen jött, s nem tudjuk, hogy ideiglenesen vagy véglegesen, de Bocskay István (1557-1606) fejedelem sírjába temették, mutatva, hogy a gyermek az erdélyi fejedelem fia. Egyedül egy adatban téved Tatrossy, ugyanis Ferenc már a 7. évében volt halálakor. Körössy György, habár rendelkezésére állt a Rákóczi levéltár, a gyermek halálozási adatával kapcsolatban mégis egy évet tévedett.

---

[6] Szalárdy János Siralmas Magyar Krónikája. Magyar Helikon 1980. Szakály Ferenc 145. p.

[7] Wertner Mór: A Rákócziak családi történetéhez. Erdélyi Múzeum 1898. 2. szám, 96. p. Internetes forrás: http://epa.oszk.hu/00900/00979/00100/pdf/1898_15_2_095-106.pdf letöltve 2013.10.22-én

[8] Magyar Történelmi Tár 1894. 672. p. Szilágyi Sándor a Rákóczyak levéltárából.

[9] Magyar Történelmi Tár 1878. 194-196. p.

[10] Századok 1875. 314. p. Thaly Kálmán: Körössy György történeti feljegyzései.

[11] ITK 1957 61 . évfolyam 3. füzet. Domokos Pál Péter: Tatrossy György önéletírása és történeti feljegyzései 238-267. p.

[12] Uo. 256. p.

Ébeni Istvánné Kun Ilona

(1621-1666)

Következő szereplőnkhöz Kolozsvárra kell utaznunk, s a Kolozsvár főterén álló Farkas utcai templomot meglátogatni. De mielőtt szemügyre vennék a templomot, tegyünk egy kis kitérőt a Házsongárdi temetőbe. Itt, e magyar Pantheonban egy sírkőre szeretném felhívni a figyelmet. Nem is az elhunyt személyére, hanem a szövegre hívnám fel a figyelmet.

IT FEKSZ **MESZAROS TE**
SZAROS TEOEMOESVARI
GOERGINEK KET SZEP LE
IANIA AZ KIS KATA HOLT
MEG . 11. ESZTENDOES KO
RABAN . IVLIVS Z0 NAPIA
AZ MASIK BORKA . 8. ESZ
TENDOES KORABAN . AVG
VSTVSNAK ZO NAPIA
1646 ESZTENOEBEN[13]

Habár nagy részvétet érzünk temesvári Mészáros György iránt, aki 2 gyermekét veszítette el a Kolozsváron dúló pestisben, mégis a sírkő szövege, a kőfaragó hibája egy kis mosolyt csal arcunkra.

Ahogy Herepei János (1891-1970) is rávilágított, a sírkőfaragó, mikor a második sorhoz ért véletlenül a negyedik szó 3 betűje helyett a 3 szó 3 betűjével kezdte el a sírkő második sorát, s ebből kerekedett e bohókás szöveg. Habár itt egyértelműen megállapítható a tévedés, bizonyos esetekben, amikor például az évszámban, az elhunyt nevében van hiba, már nehezebb bebizonyítani a tévedést.

S most vessük szemünket a Farkas utcai templomra. Eme templom ékeinek mindenképpen a falakat díszítő színpompás halotti címereket kell tekinteni. E halotti címerek mind a korszak jelentős szereplőinek és az utókor számára ismeretlen vagy alig ismert személyeknek állítanak emléket.

Itt a következőre szeretném felhívni a figyelmet:

A halotti címer szövege a következő:

Ins(ignia) S(pectab)i(l)ae G(enerosae) D(omi)nae Helenae Kun de Osd(ola) Cons(ortis) S(pectabilis) ac G(enerosi) D(omini) Steph(ani) Ebeni de Gye(rő)Mon(o)stra Pr(incipis) Tr(ansilvaniae)

[13] Herepei János: A Házsongárdi temető régi sírkövei. Bp., 1988. 250-256. p.

int(imi) Cons(iliarii) Sup(remi) Com(itis) Comi(tatus) Col(os) ac Civi(tatis) Kolos(vár) Sup(remi) Capit(anei) Ob(iit) die 4. M(ensis) Mar(tii) Aet(atis) Suae 45. 1668.[14]

Magyarul így hangzik:

„Tekintetes nemzetes osdolai Kun Ilona úrnő, tekintetes és nemzetes gyerőmonostori Ébeni István úr, Erdély fejedelmének titkos tanácsosa, Kolozs vármegye főispánja és Kolozsvár város főkapitánya hitvesének címere. Elhunyt 1668-ban, március havának 4. napján, élete 45. évében.”

[14] A Kolozsvári Farkas utcai templom címerei. Bp.-Kolozsvár 1995. 70-71. p.

A templomban fennmaradt férjének is a halotti címere:

Insignia spectabilis ac generosi D(omini) Stephani Ebeni de Gyeromonostor Celsi(ssimi) Pri(ncipis) Tran(sivlani)ae consil(iarii) intimi comitis inclyti comitatus colosiensis civitatis ac presidy Colosvar capitanei utrobiqve supremi obyt die 30 mensis augusti aetat(is) su(a)e an(no) 1666.[15]

Mindez magyarul így szól:

Tekintetes és nemzetes gyerőmonostori Ébeni István úr, Erdély főméltóságú fejedelmének titkos tanácsosa, nemes Kolozs vármegye főispánja, Kolozsvár városának és helyőrségének főkapitánya elhunyt az 1666. év augusztus havának 30. napján, élete 61. esztendejében.

Az első dolog, ami szembetűnik, hogy az 1668-ban elhunyt Kun Ilonát, már a 2 éve halott feleségeként (consortis) s nem özvegyeként (relicta vidua) említi, illetve, hogy a férjénél hiányzik a néhai (quondam) jelző. Ugyanakkor férjének halálozási dátuma biztos, hiszen ezt említik a korabeli levelezésekben is. Főleg, hogy a temetésére érkező Apafi fejedelmi pár ott Kolozsváron veszíti el elsőszülött fiát, Apafi Gergelyt (1661-1666):

„ Az szegény úr s főkapitányom az éjjel 11 és 12 óra közben keserves kínokkal meghala. Ha az asszony generálisné asszonyom[16]*, itt nem lett volna, talán csak öltöztetése is nem lehetett volna tisztességesen, mert Vas Jánosné asszonyom, mint az czigány asszony, minden atyafiakat nyelvével csepül, mondja, csak ü az Ebeni leány; gyanakszik, hogy kigyelmednek is hagyott szegény Ebeni uram valamit"*[17]

A levélben Vas Jánosné Ébeni Éváról (+1681. augusztus 3.)[18], István húgáról vagy unokahúgáról van szó, aki már a halál napján elkezdte az örökség lefoglalását saját maga számára. Ha ez így van, ebbe biztos, hogy özvegye beleszólt volna, de róla nem szól a levél.

Kutatásaim során előbukkant Ébeni Istvánnak egy 1666. augusztus 21-én írt levele, amelyet Béldi Pálné Vitéz Zsuzsannának címzett. A levélben mentegetőzik, hogy nem tudja meglátogatni, mert nagyon rosszul van. S levele így folytatódik:

„Azomban édes húgom asszony, látván már az én Istenemnek ily keserves ostorát, ha őfelségének úgy tetszik, ha lelkemet magának végye, azt kívánnám, hogy jámbor szolgálatom mellett szen-

---

[15] Uo. 63. p.

[16] Valószínűleg Béldi Pálné Vitéz Zsuzsanna.

[17] Gergely Samu: Teleki Mihály levelezése III. 607-608. p. Veér György levele Teleki Mihályhoz. Kolozsvár, 1666. augusztus 31.

[18] Czegei Vass György és Vass László naplói 1659-1739. Bp., 1896, 14. p.

vedett, nyomorúságos sok fájdalmakat szenvedett testemet tennék ***szegény feleségem teste mellé****…."*[19]

Ezen adat alapján már biztos, hogy felesége István agonizálásakor már halott volt, s mint utolsó végakaratként mellette szeretne nyugodni. Itt felvetődhet, hogy Istvánnak talán két felesége volt, s a levélben első feleségére utal, de ebben az esetben biztosan valami jelzőt tett volna a feleség szó elé (előbbeni stb.). Ha lett volna első felesége Ébeni Istvánnak, annak már 21 éve halottnak kellett volna lennie, ugyanis Kun Ilona, mint Tholdy István özvegye 1645. december 6-án Carkóban[20] lett Ébeni István neje.[21]

A megoldás kulcsa az OSZK kézirattár Fol Hung 1465 jelzet alatt található jegyzetekhez vezet.[22] Ezt a kis jegyzéket H. Kiss Kálmán (1843-1913) jegyezte ki a Nagykőrösi lyceum könyvárában található 1617. kiadott Postilla Scultetica-ból. Valószínűleg az eredeti könyv már elveszett, de a jegyzet megmaradt. Ez a könyv Czegei Vass János családtörténeti jegyzeteit tartalmazza, akinek a felesége az az Ébeni Éva volt, aki a fent említett levél alapján már pakolta is össze Ébeni István vagyonát annak halála után.

A könyv címlapját megelőző 2. lapon található családtörténeti jegyzetek közül két jegyzetet emelnék ki.

„ Mult ki az Urban, Az Ébény István Uram házas Társa Nemzetes Kun Ilona Asszony Néném, An: 1666. Die 4 Martii. Temetette el szegíny Ebéni István Uram. Az kolosváry Templomban rakot sirba. An eodom 28. Nov. Aetatis suae 45.

Mult ki ez Árnyékhoz hasonló Világból sok nyomorúságos betegeskedési után. Az szegíny Ébéni István Uram, Sógorom, Erdély Országának egyik főtanácsosa, Colosvár megyének fő ispánja és Colosvárnak Elsőb álítot fő Kapitánya An: 1666 Die 30. Aug. és temetett az Colosváry Templomban az maga csináltatta rakot sirban az szegín felesége mellé."

Így megoldódott a rejtély, elírás történt a halotti címeren. Lehet ugyan, hogy nem eredetileg hibáztak, hanem a későbbi időkben történt a hiba, amikor megpróbálták kijavítani a selyemre írt szöveget, csak félreolvasták az évszám utolsó számát.

Mi ez, ha nem a sors fintora?

---

[19] Eredeti: MOL Teleki levéltár P 669 Béldi osztály 59. sz. Másolat: OSZK Fol. Hung. 2638. Magyar Asszonyok levelezése IV. kötet 530-531. p.

[20] Közelebbről be nem azonosított település.

[21] Magyar Történelmi Tár 1889. 398-399. p.

[22] Kiadta a Családtörténet Szemlében (1936/1) Baán Kálmán. 13-17. p.

Bethlen János
(1613-1679)

A következő személy, akiről szó lesz, nem más, mint Bethlen János, aki 1659-tól 1678-ig kis megszakításokkal Erdély kancellárja illetve történetíró volt. Az erdélyi történelem négy könyve 1629-től 1663-ig, illetve Az erdélyi események története 1663-tól 1673-ig szerzője. Behtlen Miklós (1642-1716) emlékiratíró, kancellár apja, aki apja haláláról emlékirataiban is megemlékezik:

„ feleségemnek[23] megírám, hogy mindjárt jöjön és költözzék Szebenbe[24] betegülni.[25] Bé is jöve circa 29. decembris anno 1677, és ott születék Borbála leányom, azután Galambos Gáborné 20. januarii anno 1678; dücsőség Istennek érette, amen. Bémenésemet és okát megírám Telekinek[26] és kérém, légyen veniám[27] a gyűlésről, viselhessek gondot házam népére, erőtlen feleségemre; és jó válaszom lőn. Az atyám is januáriusban béjöve, noha nehezen vehette magát és kivált a mostoha anyámot[28] reá, meg is hala szegény osztán 28. februarii, utolsó vendégsége lévén az én leányom keresztelője a maga szállásán, amelyben vígan is volt."[29]

Az emlékirata egy másik fejezetében, amikor nemzetségéről ír, a következőt jegyzi még fel apjáról:

„Holt meg Bethlen János anno 1678., életének 64 ½. esztendejében, 28-a februarii, az istentelen világnak kivált vénségében rajta elkövetett üldözései után, és 3 ½. esztendei irtóztató vízi betegségből[30] mikor a világ csudájára meggyógyult volna, száraz betegségben[31] és szörnyű csuklásban. Temetett maga testamentuma szerént a marosvásárhelyi templomba, mert mi okon, nem tudom, de nem akart Keresden[32] temettetni."[33]

Azaz fia szerint Bethlen János 1678. február 28-án Nagyszebenben halt meg 64 és fél évesen, tehát az 1613-as esztendő vége felé született. Még részt vett unokája, Bethlen Borbála (*1678. január 20. Nagyszeben) keresztelésén, majd utána szárazbetegségben meghalt és végakarata szerint Ma-

---

[23] Bethlen Miklósné Kun Ilona (1652-1685).

[24] Nagyszeben, jelenleg Romániában (Sibiu).

[25] Itt: szülni.

[26] Teleki Mihály (1634?-1690).

[27] Elmenetelem/távolmaradási engedélyem.

[28] Bethlen János második felesége, Frics Fekete Klára (+ 1686), Miklóssal nagyon nem rajongtak egymásért.

[29] Kemény János és Bethlen Miklós művei. (Szerk. Windish Éva) Bp., 1980. 707. p.

[30] Mindenféle vizenyősödéssel (ödémával) járó kórság, leggyakrabban vese- vagy szívelégtelenség.

[31] Általában tüdőbajt jelent.

[32] Keresd, ma Romániában Cris.

[33] Uo. 488. p.

rosvásárhelyen temették el. Ezt a dátumot el is fogadta a szaktudomány, hiszen Bethlen Miklós emlékirataiban kétszer is említi. Azt azonban ne felejtsük el, hogy az emlékiratot apja halála után 30 évvel kezdte írni Bethlen Miklós, tehát lehetnek tévedések benne. Nem vették figyelembe az egykorú forrásokat, így Bethlen Miklós Teleki Mihálynak 1678. február 18-án Ekemezőn[34] kelt levelét.

„Az szegény Atyám haláláról az napokban irtam kegyelmednek, most visszük szegényt Theremibe[35], hogy osztán onnét Vásárhelyre[36] vigyük temetni, én ugyan bizony Szebenbe temetem vala, de az pestis melly most Enyeden[37] és más Scholainkban grassal[38] azt elbontá, az nem lehetvén Keresden jovallottuk mind én, mind öcsém uram[39], de abban is akadály találtatott, hallatott szegénynek sokszori szava, hogy Vásárhely egész reformata Ecclesia[40], és oda beneficiumotis conferált[41] temessék oda, úgy látom az asszonynak[42] is ahhoz nagyobb kedve."[43]

A temetési menet február 24-én Nagyteremihez ért, ugyanis innét is írt egy levelet Bethlen Miklós Teleki Mihálynak:

„mindazonáltal mostis kell kegyelmedet tudósítanom, hogy mi az szegény úr testét sok tekintetekre, de kiváltképpen maga szoros parancsolatjára nézve sokáig az föld színén nem tarthatjuk, hanem 6. Martii, ha Isten engedi az Maros Vasarhelyi Templomba maga rendelése szérént eltemetjük, …"[44]

Tehát tudjuk, hogy a temetés március 6-án Marosvásárhelyen lesz, illetve február 18-án már Bethlen János halott, sőt a testtel már a Nagyszebentől 53 kilométerre levő Ekemezőn vannak. Ez azt jelenti, hogy a halál február 18. előtt történt, sőt az 50 kilométeres távolsággal is számolva, február 16. előtt kellett bekövetkeznie halálának. Bethlen február 1-jei és 11-i Teleki Mihályhoz írt leveleiben nem esik szó apjáról se élőként, se halottként. Viszont az 1678. január 28-i Teleki Mihályhoz írt levelében megemlíti leánya születését és keresztelését.

---

[34] Ekemező, ma Romániában Prostea.

[35] Nagyteremi, ma Romániában Tirimia.

[36] Marosvásárhely, ma Romániában Tirgu Mures.

[37] Nagyenyed, ma Romániában Aiud.

[38] Pusztít.

[39] Bethlen Miklós öccse Bethlen Pál (1648-1686).

[40] Templom.

[41] Javadalmat tett.

[42] Lásd: 28. jegyzet.

[43] MOL P 1238, 1678. Kiadva: Bethlen Miklós levelei Bp., 1987. 195. számú levél 332-334. p.

[44] MOL P 1238, 1678. Uo. 196. számú levél 335. p.

„szinte tegnap egy hete betegedék (Bethlen felesége), egy leánykát ada Isten, kit is gyengessége miatt meg kell kereszteltetnem ezelőtt negyed nappal,"[45]

Azaz Bethlen Miklós leánya születésére jól emlékszik, január 20-án történt, a keresztelése pedig január 24-én. Amit pedig tudunk, hogy Bethlen János részt vett ennek az unokájának a keresztelésén. Tehát Bethlen János halálának január 24. és február 18. között kellett bekövetkeznie Nagyszebenben. Adja magát a lehetőség, hogy Miklós talán a hónapot tévesztette és apja január 28-án hunyt el. Szerencsénkre ezt az adatot egy újabb forrás cáfolja meg. Tudniillik idősebbik és ifjabb Irthell János nagyszebeni polgárok naplót vezettek az 1638-1710 közötti években, amelyben leírták családjukban és városukban, Nagyszebenben történt eseményeket, így szerencsékre Bethlen Jánosról is hagytak információt.

„Den 13. Februar ist her Bethlen János in der Hermannstadt zum h. Verder gestorben und den 15. hinausgeführt ist mit Gesang und Klang, auch von der Bürgerschaft bis an das Thor begleitet worden."[46]

Magyarul ez így hangzik:

(1678.) február 13-án elhunyt Bethlen János úr Nagyszebenben a Szent Verderhez címzett fogadóban (?) és 15-én énekléssel és dallal kivitték , s a polgárság is a város kapujáig kísérte.

Végre megoldódott a rejtély: Bethlen János halála február 13-án volt Nagyszebenben. Itt be is fejezhetnénk a történetet, ha nem sikerült volna megtalálnom Bethlen János temetési meghívójának másolatát. A meghívót özvegye, Fekete Klára írta 1678. február 23-án Teremiből. Valószínűleg a levelet vagy maga Bethlen János fogalmazta meg halála előtt, vagy fia, Bethlen Miklós írta, ugyanis stilisztikailag kiemelkedik a kortárs temetési meghívók közül. Szövege a következő:

Árva állapotom szerint való szolgálatomat ajánlom kigyelmednek, mint jóakaró uramnak! Isten egésséges hosszú életettel áldja meg kegyelmedet, kívánom!

Hogy az minden teremtette elméktől megfoghatatlan isteni tökéletesség az ő véghetetlen tulajdonságiban, az mennyire az véges teremtett okos lelkek azt bevehetik, csudálatoson minden mennyei, földi és alább való jó és gonosz lelkekkel magát megismertetné, tetszett az mennyei szent tanácsnak, hogy az ő véghetetlen hatalma szerint, az mint semmiből minden teremtett állatokat, úgy azok között kiváltképpen az mi elsőszüleinket, az embert is tökéletes, mindazonáltal nem teljességgel változhatatlan állapottal teremtené. Az minthogy abból az állapotjából amaz hazug első tökéletesség-

[45] MOL P 1238, 1678. Uo. 192. számú levél 326. p.

[46] Eugen von Trauschenfels: Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens. Kronstadt, 1860. 358. p.

ből immár kiesett lelkeknek irigysége és csalárdsága által ki is esék és kimondatának ellene amaz szomorú, magokra és minden maradékjokra megmásolhatatlanul terjedő sententiák, hogy fájdalommal legyen embernek születése, veritékkel és minden nyavalyával folyton élete és végre legyen porrá, mert porból vétetett az ő teste. Noha felette nagy álmélkodással imádandó itt is az Isten keze, mert noha tökéletes, de változható állapotból az nyomorúságos és bizonyos halandóságra ebből az keserves halálra és viszont az halál által az megváltozhatatlan örök életre, mint az tűzen a vízen által, úgy viszi az embert, inkább akarván az teremtett elme itileti szerint örökké elajánlott porból (szerelmes fia keresztinek titkában véghetetlen igazságát, irgalmasságát és bölcsességét kimutatván) másodszor is feltámasztani, mintsem az ő állapotjával dicsekedhető tökéletes embernek megtartásában egyszer megmutatni az ő dicsőségét.

Ezen isteni tanácsoknak egy részecske szerint való kirajzolásására az Istennek kegyelmes gondviseléséből rendeltetett árnyékocska lévén az szerelmes uram, néhai tekintetes nemzetes Bethlen János uram is. ***Tetszett ő felségének, hogy az mint az ezerhatszáztizenharmadik esztendőben, novembernek tizenhatodik napján ez világra hozta,*** *úgy azután az ő házában és ez szegény hazában vinnie végben általa azokat az munkákat, melyekre őtet életében eszközül rendelte vala és megdicsőítené magát szegénynek néhai boldog és boldogtalan állapotjában is. Végtére ez világnak felette sok veszedelmek, nyavalyák, háborúk, szélvészek alá vetetett mezejéből, mi mint az szépen megért gabonát,* ***életének hatvanötödik esztendejében, úgymint ez jelenvaló 1678-ban Februarius 13. napján estve hat és hét óra között az ő mennyei csüriben takarítaná.***

Kinek meghidegedett tetemének ez világon utolsó tisztessége megadatását rendeltem jóakaró uraim s atyámfiai tetszésekből ez következendő martiusnak 6. napján marosvásárhelyi templomban végben vinni.

Kegyelmedet azért becsülettel kérem, maga hasonló sorsárul és keresztényi kötelességéről megemlékezvén, az asszonnyal őkegyelmével együtt az megirt napon és helyen reggel nyolc órakor jelen lenni ne nehezteljen.

Kegyelmed jóakaratját fiam uramékkal és árva gyermekeimmel együtt meg igyekezem szolgálni. Kívánván, hogy Isten minden elszenyvedhetetlen szomorúságtól oltalmazza kegyelmedet.

Teremi, 23. Februrarii, 1678.

Kegyelmednek becsülettel szolgál,

néhai tekintetes, nemzetes Bethlen János uram őkegyelme megmaradott özvegye,

árva Fekete Klára, manu propria[47]

[47] Eredetije: Teleki levéltár, Missilis osztály 272. Másolat: OSZK Magyar Hölgyek levelezése Fol. Hung. 2638 V. kötet 376-377.

Lám ez a gyönyörű, ékes temetési meghívó a várt adaton kívül még egy plusz adattal szolgál, ami nagyon ritka a temetési meghívóknál, ugyanis megadja a születési dátumot is. Tehát Bethlen Miklós ugyan eltévesztette a dátumot, viszont jól határozta meg Bethlen János korát 64 és fél évben.

Végül egy kis finomságként: János történelmi művében említi, hogy két évesen árvaságra jutott[48], de itt ő maga tévedett, ugyanis apja 1618. április 13-án halt meg, így halálakor János már 4 és fél éves volt. Azonban lehet, hogy itt apja halálát tévesztette el Bethlen János. Illetve, ki tudja…

Rhédey Ferenc (1613-1667)
és
Bethlen Druzsianna (1618-1670)

Következő fejezetünk témája nem akárki, hanem Erdély fejedelme volt. Rhédey II. Rákóczy György taktikázásából jutott a fejedelmi trónra 1657. november 2-án, amiről azonban „udvariasan" lemondott 1658. január 9-én, amikor Rákóczi visszatért. Kimaradt a további trónviszályokból, s mint Apafi Mihály fejedelmi tanácsosa halt meg 1667-ben. De hogy pontosan mikor, az már nem olyan egyszerű kérdés!

Ha fellapozzuk akármelyik lexikont, Rhédey Ferenc halálának helyeként és dátumaként Huszt, 1667. május 7-ét vagy 13-át említik.[49]

Nagy Iván: Magyarország családai művében nem ad meg halálozási dátumot, Komáromy András a Turulban 1667. május 13-át adja meg forrás megjelölése nélkül.[50]

Véleményem szerint ez a forrás a Pálóczy Horváth család naplója. A szöveg a következő:

„Anno eodem die 13. Maii holt meg az jó emlékezetű méltóságos jámbor úr gróf Ráday Ferencz uram őnagysága."[51]

Ugyanakkor Keczer Ambrus naplójában már más dátumról értesülünk:

„5. vasárnap (1667. június) … noha déllyesd érkezvén Rédey Ferenczné asszonyom szolgája, hozván hírét az szegény gróf Rédey Ferencz uram 1-ma huius[52] *ez világból való kimulásának"*[53]

---

[48] Bethlen János: Erdély története 1629-1673. Bp., 1993, 10. p. „ Igencsak tudatában vagyok saját gyengeségemnek, mivel kétéves koromban elveszítettem atyámat, és irodalomhoz nem értő mostohaatya fennhatósága alatt nevelkedvén, soha nem üdvözölhettem a Múzsákat Erdély határain túl."

[49] Teljesség igénye nélkül: Magyar Nagy Lexikon (május 7.), Új Magyar Életrajzi Lexikon, (május 13.), Markó László: A Magyar Állam főméltóságai (május 7.), Papp Klára: Erdélyi fejedelmek.

[50] Komáromy András: A kisrédei gróf Rhédey családról. Turul 1883.

[51] Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI-XVIII. századokból. Bp., 1881. 1 kötet 222. p.

[52] Ennek, mármint június havának.

[53] Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI-XVIII. századokból. Bp., 1894. 2. kötet 293. p.

Keczer Ambrus Thököly István leghűségesebb főszolgája volt. Thököly István (1623-1670) felesége Gyulaffy Mária (1637-1659) pedig Rhédey Ferencné Bethlen Druzsianna unokahúga volt. Így inkább a június 1-jei dátum mellett érvelnék. De a Történelmi Tár tartalmazza Bethlen Druzsianna meghívóját Szabolcs vármegyéhez férje temetésére, illetve a Petrőczy levéltárban is találtam egy példányt.[54] Itt ez utóbbit közlöm:

Spectabili ac magnifico Domino Stephano Petroczy Libero Baroni in Kasza etc. Domino affini observandissimo

Szomorú árva állapatombéli böcsülettel való szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint jóakaró uramnak.

Isten idvességes szent áldásival áldja meg kegyelmedet, és minden szomorú változástúl oltalmazza.

Az első embernek szomorú eseti miatt, minden testre kihatott felséges mindenható Istennek megmásolhatatlan kemény sententiája[55] az lévén, hogy ez fáradságos és fájdalmas életre született embernek, az szomorú halál által kellessék romlandóságát levetkezni.

Ezen bölcs Istennek sententiája alatt vévén világi romlandó eredetit, az kegyességben ritka példájú szerelmes édes uram is, néhai tekintetes és nagyságos Groff Redei Ferenc uram, ki noha több fájdalom keserűsség és világi álhatatlanság, mint öröm és vigasság között élé teljes életét; mindazonáltal oly békességes tűréssel, hogy egymást érdeklő változási, sem siralmas gyásszal bő borult szomorusági, sem ez világi pompás méltóságnak magát mutogató hitegetési s annak állhatatlan boldogságának kévánati Istenéhez való szeretetit, s maga szent gyakorlatit meg nem akadályoztatván igaz hitinek s boldog reménségének általa ***életének 54 esztendejébe****, (noha nagy változási és megbántódási közben, és majd három esztendők forgási alatt kinos és orvosolhatatlan nyavalyái után éjjeli nappali szent irás olvasásával, buzgó imádsigival lelkét utolsó órájára készítvén), ez jelen való* ***1667 esztendőbeli június havának első napján, délesti négy órakor*** *ez huszti szomorú udvarháznál buzgó fohászkodási között nagy csendesen mintegy édes álomra akarván magát adni, lelkét Isten keziben vissza adta, engemet gyámoltalan árváját ez mulandó világ változó kereszti között szomorú, koporsómig való elfelejthetetlen keserűségben s bajos árvaságban hagyván.*

Minthogy azért az földből eredetét vett, rothadásra sietö test ismét az földben térendő, tűlem elvált, s velem harmincnégy esztendőkig csendes, szent életet élt szerelmes édes uramnak meghidegedett teteminek eltakarítása napját jó akaró uraim s kedves atyámfiai tetszésekből rendeltem ez jelen való ***1667 esztendőbeli november havának 20. napján, reggeli 8 órakor itt Husztvárában*** *építtetett új kápolnában való új sírunkban meglenni.*

---

[54] MOL E 189 Petrőczy levéltár, az olvashatatlan aláírású levelek közé téve. Bethlen Druzsianna levele Petrőczy Istvánnak.

[55] Akarat.

Melyre nézve kérem nagy böcsülettel kegyelmedet, mint jóakaró uramot, ez halandó sorsban keresztyéni hivataljáról megemlékezvén az feljebb megirt helyen, napon és órán kedves jelenlételekkel idvezült szerelmes édes uram hideg teteminek eltételit megékesíteni ne neheztelje. Kit én is kegyelmednek az én gyámoltalan árva állapatom szerént böcsülettel igyekezem megszolgálni. Ajánlván az jó Istennek oltalma és gondviselése alá kegyelmedet. In Husztt die 9. Octobris 1667.

Kegyelmednek böcsülettel szolgál

néhai tekintetes és nagyságos Groff Redei Ferencz uram
meghagyatott özvegye
árva
Betthlen Drusionna manu propria

A Petrőczy levéltár megőrizte az özvegye, Bethlen Druzsianna temetésére szóló meghívót is.

Spectabili ac magnifico domino Stephano Petroczy de Petrőcz libero baroni arcis Kassza etc, Domino Affini observandissimo.[56]

Spectabilis ac magnifice domine affinis observandissime.[57]

Az eset miatt minden emberekre kihatott bölcs Istennek megmásolhatatlan kemény sententiája alatt vevén világi romlandó eredetit, az nagy emlékezető és a kegyességiben ritka példájú méltóságos Groff Iktary Bethlen Drusianna asszony, néhai méltóságos Groff Rhedey Ferenc uram meghagyatott özvegye etc. Ki noha ez világnak álhatatlansági bokros és ugyan egy mást érdeklő kiserűségi között, élő teljes életét, mindazonáltal oly békességes tőréssel, hogy sem gyakor változási sem keserves állapati, Istenéhez való buzgó szeretetét és szent maga gyakorlásit meg nem akadályoztatván, erős Istenniben, való bizodalomnak általa, életének ötvenkét esztendejében, gyakor szentírás olvasásával, s buzgó imádságival, lelkét utolsó órájára készétvén ez ***jelen való 1670 esztendőbeli Januárius havának 18. napján estvéli öt ~~óra~~ és hat óra között az Huszti udvarháznál*** *nagy csendesen lelkét Istennek kezeiben megadta. Noha azért bizonyos okokra nézve, megírt méltóságos asszonynak ennyi időre haladván illendőképpen való eltakarítatása, mindazonáltal az atyafiaknak őkegyelméknek egyező akaratjokbúl rendeltetett ez jelen való 1670 esztendőbeli, június havának 29. napján reggeli nyolc órakor Huszt várában, ugyan őkegyelmék által épitetett új kápolnában meg lenni. Melyre nézve, kérem bizodalmasan kegyelmedet ez ily halandó sorsban keresztyéni hivataljárúl megemlékezvén, ne neheztelje az feljebb megírt helyen napon és órán jelen lenni. Mely kegyelmed fáradságát az atyafi-*

[56] Tekintetes és nagyságos petrőczi Petroczy István úrnak, Kasza vár bárójának, nagyra becsült uramnak, rokonomnak.

[57] Tekintetes és nagyságos úr, nagyra becsült rokon!

akkal őkegyelmékkel együtt megszolgálni igyekezvén ajánlom kegyelmedet Istennek oltalma s gondviselése alá. Datum in arce Arva die 26. Maii anno 1670.

Spectabilis ac magnificae Dominationis vestrae

Affinis ad serviendum paratissimus[58]

Comes Stephanus Theökeöly manu propria[59]

Bethlen Druzsianna és Rhédey Ferenc házasságából, amit 1634. június 27-én[60] kötöttek, csak egy fiú, László (1636-1663) származott, aki két házassága ellenére utódok nélkül hunyt el. Így volt felesége és gyermekei révén Thököly István (1623-1670) lett Bethlen Druzsianna egyik örököse (Zólyomi Dávid gyerekei, Miklós és Katalin mellett), ezért írta ő a temetési meghívót. Thököly gyermekei számára igyekezett biztosítani a Bethlen örökséget, köztük Huszt várát. Azonban Apafi Mihály erdélyi fejedelem is pályázott rá. Sőt a fejedelemasszonyt épp a halála napján látogatta meg Teleki Mihály, Apafi Mihály embere, aki azonnal feleskette a fejedelem hűségére a várőrséget. Az örökösöket kivásárolták vagy felségárulás vádjával fej- és jószágvesztésre ítélték, így szerezte meg a fejedelem Huszt várát, amelybe azonban már 1688-ban császári katonák költöztek. Ismét a sors fintora…

Zrínyi Miklós
(1620-1664)

Utolsó utunk délre, a mai Horvátország területére visz. Főszereplője pedig a költő-hadvezér Zrínyi Miklós lesz. Zrínyi Miklóst nem lehet azzal gyanúsítani, hogy ne érdekelte volna a családtörténet. Olyannyira nem, hogy Marcus Forstallal (+1683), egy ír származású szerzetessel megíratta családja történetét, a Stemmatographia-t. A családtörténeti adatokat Forstall 1663-ban kezdi el gyűjteni, Zrínyi Miklós születése kapcsán csak annyit jegyez meg, hogy 44 évesen halt meg. Egy másik forrás, Galeazzo Gualdo Priorato (1606-1678) azonban állítja, hogy 1620-ban született:

„Az ő (mármint Zrínyi György) és Széchy Magdolna gyermekeként született 1620-ban Zrínyi Miklós, akiről most szólunk."[61]

---

[58] Tekintetes és nagyságos uraságtoknak szolgálatra kész rokona.

[59] Saját kezűleg.

[60] MTT 1907: Dr. Lukinich Imre: Keresdi Bethlen Ferencz levelezése. 238. p. Tévesen Szent István hava van írva Szent Iván hava helyett.

[61] Zrínyiek a magyar és horvát históriában. Galeazzo Gualdo Priorato Zrínyi Miklós grófnak, Horvátország bánjának élete és viselt dolgai. Fordította Bene Sándor. 388. p.

Széchy Károly (1848-1906) Zrínyi Miklós életrajzírója, András karmelita barát adatát is felhasználta, aki annyit említ Zrínyi Miklós születésével kapcsolatban, hogy május 1-jén múlt 46, azaz 1618. május 1-jén kellett volna születnie. Végül Széchy Galeazzo és András karmelita adata közötti eltérést úgy oldotta fel, Galeazzo adatát megbízhatónak találva, hogy Zrínyi Miklós 1620. május 1-jén született. Helyszínnek pedig Ozalyt[62] jelölte meg, mivel Zrínyi György (1599-1626) a tengermelléki birtokokat kérte bátyjától, Zrínyi Miklóstól (+1625) a birtokok felosztásakor, s a tengermelléki birtokok központja Ozaly volt .

Nos, ezeket az adatokat szerencsére tudjuk pontosítani.

Zrínyi Miklós apja, Zrínyi György 1599. január 31-én született apja, György (1549-1603) és annak második felesége, Stubenberg Zsófia elég kései gyerekeként.[63] Apját négy éves korában elvesztve (1603.05.04. Vép)[64] apja akaratának megfelelően unokatestvére, Thurzó György (1567-1616) udvarába került oktatásra. Bátyja, Miklós sokkal idősebb volt nála, hiszen már 1605. április 17-én Csepregen elvette Nádasdy Annát (+1616.08.13.)[65]. Zrínyi György házassága egy kicsit érdekesebben alakult. 1616 telén gyűrűt váltott Bánffy Gáspár leányával, Máriával (†1626.03.02. Muraszombat[66]), azonban Felsőlendva ura, Széchy György (†1618.02.09.) magához édesgette, majd meg is eskette leányával, Széchy Magdolnával. Az eljegyzésre hivatalos volt korábbi jegyese, Bánffy Mária is, akit Széchy saját fiával jegyeztetett el.[67] Az eljegyzés pontos dátumát Széchy Tamás gersei Pethő Gergelynek (†1629), a krónikaírónak szóló meghívója őrizte meg.

Generoso domino Gregorio Pethö de Gerse, sedis Banalis in Regno Sclavoniae Jurato Assessori etc. Domino Amico mihi observandissimo.[68]

Generose domine Amice mihi observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratissimam commendationem.[69]

Miérthogy én Istennek akaratjából és az közönséges keresztyén anyaszentegyháznak régi szokásából adtam örök házastársul az én szerelmes hajadon leányomat Zeczi Magdolnát,, Zreni

---

[62] ma Ozalj, Horvátországban.

[63] Tantalics Béla: A Bánffy család szellemi hagyatéka. Lenti 2009. A Bánffy napló 157. p.

[64] Pethő Gergely rövid magyar krónikája 154. p. Bp., 1993.

[65] MOL E 196 Irregestrata rész Zrínyi Miklós levele Thurzó Kristófnak. Csáktornya, 1605. március 10.

[66] MOL P 235 Festetich levéltár, Gersei Pethő család, Antiqua miscellanea 150. cs. nr. 14.

[67] MTT 1879 Batthyány Ferenc levelei Thurzó Györgyhöz és Imréhez 116. p. 1616. június 4.

[68] Nemzetes gersei Pethő Gergely úrnak, Szlavónország bán széke esküdtjének, Nagyra becsült uramnak, barátomnak.

[69]Nagyra becsült nemzetes urunk barátunk. Készséges üdvözletemet és szolgálatomat ajánlom.

György uramnak. Melynek kézfogásának napját egyenlő akaratbúl rendeltök itt Muraizombattban augusztusnak 28. napjára alkolmatosnak lenni.

Annak okáért kegyelmedet kérem, mint jóakaró uramat kegyelmed az megírt napon, úgymint ebéden itt Muraizombattban méltóztassék jó idején jelen lenni. Mely kegyelmed jelenlétével több jó akaróink között dicsekedhessünk és hasonló dologbúl megis szolgálhassuk kegyelmednek. Éltesse Isten kegyelmedet. Datum ex Castello Murayzombat 10. Augustii 1616.

Generosae dominationis Vestrae[70]

Servitor et amicus paratissimus[71]

Thomas Zeczi manu propria[72]

Azaz leghamarabb 1617-ben születhetett Zrínyi Miklós. De ebben a levélben csak kézfogásról, eljegyzésről volt szó. Valószínű, hogy Széchy Tamás az esküvő feltételéhez kötötte, hogy Zrínyi György osztozzon meg a bátyjával, Zrínyi Miklóssal, s ezért tolódott el az esküvő dátuma. Az esküvőre végül már csak Széchy Tamás halála után került sor. A Soproni Levéltárban ugyanis megmaradt özvegy Széchy Tamásné Forgács Margit lakodalmi meghívója Sopron tanácsához, amelyből kiderült, hogy az esküvő 1619. május 19-én Muraszombatban volt.[73] Szóval, ha igaz az 1620. év mint születési év, az azt jelenti, hogy Zrínyi Miklós volt az elsőszülött gyermek. De szerencsénkre még egy plusz adat rendelkezésünkre áll, ugyanis a gersei Pethő levéltárból előkerült Zrínyi György 1620. május 3-án kelt keresztelési meghívója gersei Pethő Gergelynek:[74]

„Generoso domino Gregorio Petheő de Ghersse, Vice Comiti Comitatus Varassdiensis etc., domino et amico nobis observandissimo.[75]

Generose domine amice nobis observandissime. [76]
Salutem et servitiorum nostrorum paratissimam commendationem.[77]

---

[70] Nemzetes uraságtoknak.

[71] Igen készséges szolgája és barátja.

[72] Széchy Tamás saját kezével.

[73] SL. Lad. XVIII. et CC. Fasc III. Num. 171.

[74] MOL P 235 Festetich levéltár, Gersei Pethő család, Antiqua miscellanea 150 cs. nr. 29.

[75] Nemzetes gersei Pethő Gergely uramnak, Varasd vármegye alispánjának stb., nagyra becsült urunknak barátunknak.

[76] Nagyra becsült nemzetes urunk, barátunk!

[77] Készséges üdvözletünket és szolgálatainkat ajánljuk.

Mivelhogy az Úr Isten ő Szent felsége, nagy és bölcsességes hozzám való kegyelmes jó voltából, meglátogatott engemet, az én szerelmes atyámfiámmal együtt ***ez mai napon*** *egy fiú magzattal, melyet, hogy ő szent főlségének, az több keresztíny hívei kezé számláltassam, végeztem kereszteléssének napját, itt az én Chiakthorniay váramban ez jövő vasárnapon, azaz 10. napján, ennek az jelen való hónak májusnak. Ennek okáért kegyelmedet szeretettel kérem, hogy kegyelmed ez méltó kérésemnek helyt adjon, és az felől megnevezett napon, és helyen, kegyelmed komának eljővén, és asszonyomat őkegyelmét magával komaasszonynak elhozzon, kit minden atyafiúi szeretettel megszolgálhassam kegyelmednek. Ezzel Isten éltessen kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben. Datum ex arce nostra Chiakthorniensi*[78] *3. Maii anno 1620.*

Generosae Dominationis Vestrae[79]

Servitor et amicus paratissimus[80]

Georgius Comes a Zrinio manu propria[81]

Így végre megoldódik, Zrínyi Miklós születésének ideje. Tehát nem 1620. május 1-jén született (habár el kell ismerni, elég közel járt a megoldáshoz Széchy Károly), hanem 1620. május 3-án, s nem Ozalyban, hanem nagyon nagy valószínűséggel Csáktornyán. Keresztelése pedig 1620. május 10-én zajlott Csáktornyán. Keresztapja gersei Pethő Gergely varasdi alispán, krónikaíró, keresztanyja pedig annak második felesége Patatics Anna volt. Remélem, ez az adat előbb utóbb be fog kerülni a köztudatba és az irodalomkönyvekbe is.

Tanulmányommal arra akartam felhívni a figyelmet, hogy mindig kritikával kezeljük a genealógiai adatokat, ha nincs korabeli információnk róla. Ugyanis az emberi agy nem tévedhetetlen, az évek múltán összekeverednek azok a fránya évszámok. A korabeli emberek, főleg az alsóbb társadalmi osztályok, ahogy a korabeli tanúvallomásból kiderül, saját korukkal se voltak tisztában. A születés pontos dátumát pedig önmaguk se tudták pontosan, hiszen arról csak közvetett információjuk lehettek szüleiktől vagy idősebb testvéreiktől. Maga Kossuth Lajos (1802-1894) se volt biztos benne, hogy mikor született:

„Én magam a szüléktől 1802-ben születtem Zemplénmegyében, Monokon, hol atyám ifju korában a gróf Andrássy-család uradalmi ügyvéde volt. Ennyi az, amit egész bizonyossággal mondhatok. Többet nem. Emlékszem az aranyozott, rézcsattos nagy bibliára, .. s melybe az én nővéreim szüle-

[78] Kelt csáktornyai várunkban.

[79] Nemzetes uraságtoknak.

[80] Igen készséges szolgája és barátja.

[81] Zrínyi György gróf saját kezével.

tésnapjaink, a keresztelés adataival, ősi szokás szerint be volt jegyezve. A szüleim iránti kegyeletnél fogva ereklyéül becsülném ezen rézcsatos bibliát, ha megvolna. De nincs. … nem áprilisban születtem, hanem – hogy mikor? Azt teljes bizonyossággal meg nem mondhatom. Ugy rémlik előttem, hogy szeptember 16-ika és 19-ike közt; alkalmasint 19-én.[82]

Nem ritka, hogy az anyakönyvekben megjelenek 100, 110 évesen meghalt emberek, de ezeket szintén nagyon kritikus szemmel kell kezelni. Látjuk, hogy a sírfeliratokat, epitáfiumokat sem mindig lehet száz százalékosan elfogadni, hiszen azt is emberek készítik, ott is bekövetkezhet egy-egy hiba. Persze a tanulmányaimban szerepeltetett példák több év kutatómunka illetve szerencse eredményei, mégis úgy érzem, megérte. Remélem, tanulmányom által sikerült felkelteni az érdeklődést a családfakutatás iránt, illetve felhívni a figyelmet arra, hogy ha lehetséges, több forrást keressük, s a korabelieket preferáljuk a későbbi adatokkal szemben.

[82] Kossuth Lajos Hajász Pál tállyai lelkésznek. 1874. május 4.

Az 1873-as kolerajárvány Csengerben és környékén

Szabó Előd, Debrecen (szaeltan@gmail.com)

A kolera egy súlyos hasmenéssel, hányással és ez által kiszáradással, izomgörcsökkel járó betegség, ami kezeletlenül pár óra alatt halállal járhat.

1863 elején egy mekkai karaván szedte fel a betegséget. A kór elől menekülők hurcolták be Európába, így 1866 és 1870 közt egymillió ember halt meg a járványokban. Mire Csengerbe eljutott, már 1873-at írtunk, részeként az utolsó magyarországi kolerajárványnak, ami az 1872. és 1873. évben volt.

Az anyakönyvekből kimutatható egy-egy korábbi kisebb járvány Csengerben. Az egyik 1848-ban, amikor csupán heten haltak meg a betegségben. Még kevesebben 1855-ben, de a korabeli diagnózis sem lehetett mindig pontos, nem biztos, hogy felismerték a betegséget.

Az 1873-as járvány évében viszont kétszer annyian vesztették életüket, mint a járványmentes években, pedig a kolerajárvány nem az egész évre terjedt ki, csupán *6 hétig* tartott.

Ha a református egyház halotti anyakönyvét felnyitjuk az 1873-as évnél, megállapítható, hogy az első kolerás halott egy bizonyos 24 éves ifjú, *Bélteki Menyhért honvéd őrmester*, aki az anyakönyv szerint *Pesten* hunyt el, hazahozatták Csengerbe és itt is temették el *1873. január 30-án*. Mint kiderül, halálának oka: kolera. Ebből következendően Pesten a betegséget ekkor már el lehetett kapni.

Ekkor még nem sejtette a város, hogy közeleg a 76 személy életét követelő járvány.

Gondolhatnánk, hogy Csengerbe az őrmester révén jutott el a kór, de nem így van. Miután január végén eltemették, még június 21-ig senki sem halt meg kolerában Csengerben. A kór tehát később érkezett más utakon, annál is inkább, hogy a betegségnek a nyári meleg kedvez igazán. De ami ez után jött, emlékezetes maradt a város életében.

Pontosan kimutatható, hogy *1873. június 21. és július 31.* közt tombolt a betegség és a gyászos hetek alatt *76 személy* hunyt el kolerában. Köztük alig egy tucat gyermeket találunk, a többiek mind negyvenes-ötvenes éveikben járó férfiak és nők. A legsúlyosabb napok július elején voltak, amikor 6-7 embert temettek naponta kolera miatt. Persze ez idő alatt egyéb okok miatt is haltak meg emberek, de a 76 személyen túl csak öt személy az, akit nem a halálos kór vitt el. A 6 hét alatt tehát csak öten haltak volna meg, ha nincs a járvány.

A halottak összetétele minden szempontból vegyes: minden rétegből és foglalkozásból akad köztük, egy mondható el általánosan, hogy főleg a felnőtt lakosság kapta el. Van közöttük földbirtokos (Riskó László és Kun Istvánné Barkász Anna) ügyvéd (Varga Károly), zenész (Irhás László), gubás, kovács, koldus, cseléd, pásztor stb. Megfigyelhető, hogy a járványmentes időszakoktól eltérően a kolera alatt arányában kevesebb földműves gazdálkodó halt meg, ami talán arra utalhat, hogy inkább

az olyan életmódot élők kaphatták el a szörnyű kórt, akik több emberrel érintkeztek munkájuk során. Augusztustól Csengerben már egyetlen kolerás halottat sem találunk.

Nézzünk most szét a környéken 1873 nyarán:

Komlódtótfaluban ugyanebben a nyári időszakban zajlott le a járvány 11 halottal június 26-tól július 29-ig. A sort a 21 éves Gaál Eszter nyitotta. *Szamosangyalosban* ugyan lényegesen többen haltak meg 1873-ban, mint előtte vagy utána, viszont csak egyetlen halottnál, az 52 éves Katona Pálnál szerepel a „járvány" szó, ami vélhetően a kolerára utal.

A szomszédos *Óvári*ba csupán 3 nappal később ér a járvány, mint Csengerbe: június 24-én halt meg az első kolerás, a 8 éves Szomjú Ferike, és vele együtt 27 ember esik áldozatul. *Vetésen* az évi 34 halottból csak 5 a kolera áldozata. *Urában* hamarabb, már június 14-én megkezdődik a járvány, az első a 42 éves Juhos Józsefné, őt követi 18 sorstársa, köztük a 45 éves férje is. A szomszédos *Csengerújfaluban* sem kellett sokat várni a betegség megjelenésére: egy nap telik el az első urai halálozástól és máris meghal a 37 éves Orgován Mihály. Itt június 25-től augusztus 9-ig összesen 27 személy halt meg. *Nagyecseden* 136 fő veszett oda július és augusztus hónapban.

Ha kíváncsiságból északabbra nézünk, *Nagy- és Kishódost* vizsgálva látjuk, hogy az előző év végén, 1872. decemberben akad pár kolerás halott a falvakban.

Érdekes lenne megvizsgálni, hogy *Nagygécen* miért hiányzik a kolerajárvány, hiszen az anyakönyvben 1873-ban még kevesebb halott van feljegyezve, mint más években és halálokként sem szerepel a kolera sehol. A falu elszigeteltsége, védettsége, természeti adottságai okozták-e, hogy mint féltő anya, megóvta ősi lakóit a behurcolt gyilkos kórtól, hogy – ha az évek során a koleránál nagyobb erők nem jöttek volna - példaként szolgáljon egy kis közösség mindent túlélő összetartására.

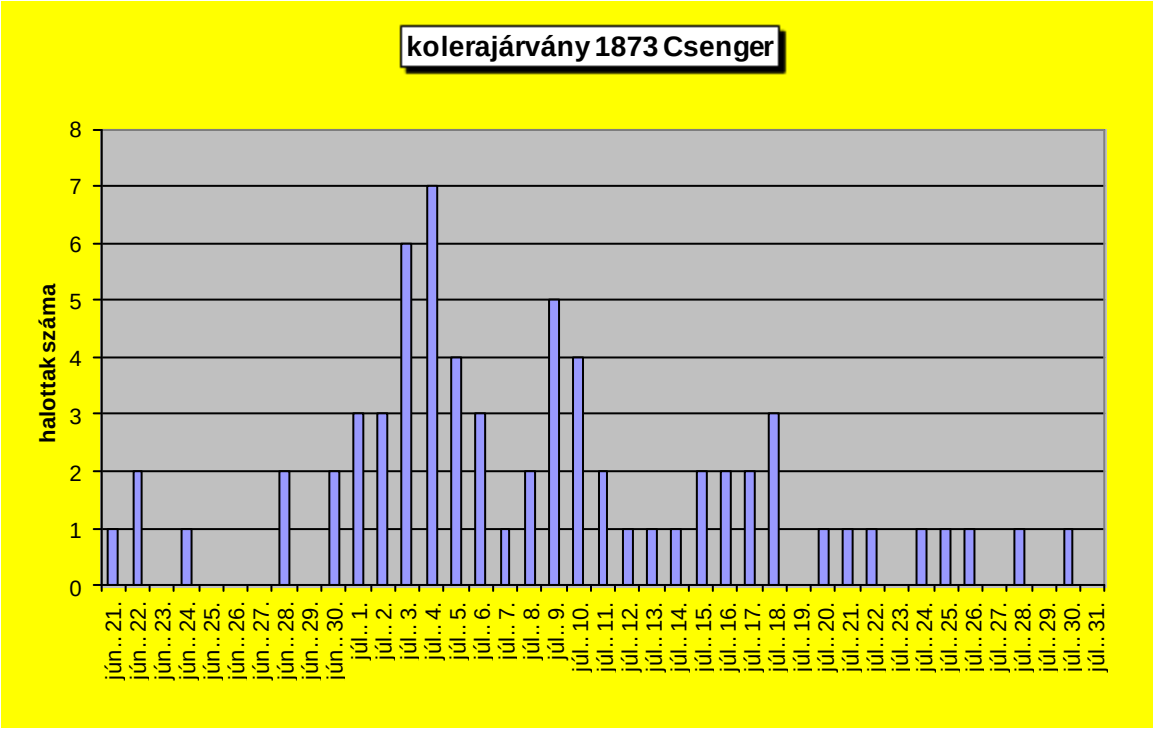

Amit egy halotti anyakönyvből kiolvashatunk

Szirmay Gábor, Budapest (szirmayg@t-online.hu)

A genealógiával, családtörténettel foglalkozó kutatóknak a legfontosabb adatokat az anyakönyvek tartalmazzák. Az anyakönyvek egy adott plébánia, egyházközség vagy település tagjainak írásos nyilvántartása. A legfontosabb anyakönyvek a születési, házassági és halotti anyakönyvek. Az anyakönyv kifejezés a latin *matricula* megfelelője, mely a latin *matrix,* anya, anyaméh, anyakönyv, törzskönyv kicsinyítőképzős származéka.[1]

A mai születési és házassági anyakönyv vezetési gyakorlatot a tridenti zsinat 1563. évi ülése fektette le. A halotti anyakönyvezetéséről – *matrica mortuorum* – az úgynevezett római rituálé, V. Pál pápa rendelete intézkedett 1614-ben. Magyarországon 1625-ben Pázmány Péter esztergomi érsek tette kötelezővé a halotti anyakönyvek vezetését. A tridenti zsinat határozatai befolyásolták a protestáns egyházak anyakönyv vezetési gyakorlatát is. A türelmi rendelet előtt (1782) az evangélikusok adatait is a katolikus anyakönyvbe vezették. A legrégebbi evangélikus anyakönyvek Kassán (1587) és Bártfán (1592) maradtak fent.[2]

Amikor lehetőség van egy halotti anyakönyvet alaposabban, tüzetesebben átolvasni, és nem csak a kutatott családtag adataira vagyunk kíváncsiak, rájöhetünk, hogy milyen sok, gazdag és érdekes adatokat tartalmaznak. Ilyen élményem volt a szlovákiai Girált (Giraltovce) község halotti anyakönyvének tanulmányozása során.

Girált egykori járási székhely az eperjesi (Presov) kerületben. A község nevét először 1383-ban említették az oklevelek. 1828-ban 90 háza volt, 124 katolikus, 420 evangélikus és 40 zsidó felekezetű

[1] Benkő Lóránd: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Bp., 1970. II. köt. (H – Ó)

[2] Botos János: 100 éves az állami anyakönyvvezetés. Bp., 1995.

lakossal. Földesurai voltak a Szirmayak és a Szulyovszkyak.[3] Szirmay Tamás ezredes 1730-ban építette a község kastélyát.

Girálton 1828-tól vezették a halotti anyakönyvet latinul 1841-ig, majd 1842-től 1898-ig magyarul. A girálti anyaegyházhoz tartoztak a többségében római katolikus lakosú, kisebb szomszédos települések leányegyházai (filiák): Micsák, Longi, Vaspatak, és Kerekrét. Ezeken a településeken elhunyt evangélikusok adatai is a girálti anyakönyvben találhatóak.

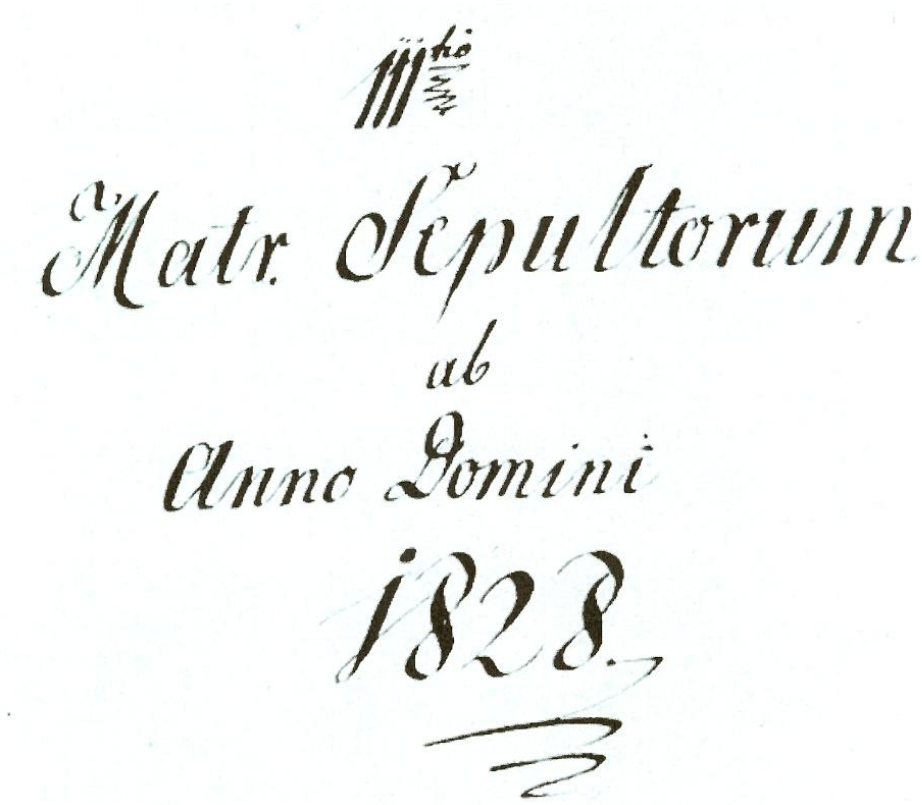
Matr. Sepultorum
ab
Anno Domini
1828.

Girálti evangélikus halotti anyakönyv. 1828.

Tíz év bejegyzéseinek adatait dolgoztam fel, 1842-től 1851-ig. A vizsgált adatokat táblázatokban rögzítettem. Az I. számú táblázatban tüntettem fel az elhunytak nemének megoszlását, és külön is szerepeltettem a 10 éven aluli elhunyt gyermekeket.

[3] Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851.

I. számú táblázat

Év	1842		1843		1844		1845		1846		1847		1848		1849		1850		1851		Össz.	
Ffi/nő	f	n	f	n	f	n	f	n	f	n	f	n	f	n	f	n	f	n	f	n	f	n
Elhunyt	11	12	11	11	5	5	16	11	16	11	43	54	20	22	6	10	6	7	15	8	149	151
Össz.	23		22		10		27		27		97		42		16		13		23		300	
gyermek	12		7		2		9		6		24		19		6		11		6		102	
átlag életkor	47		50		55		49		46		46		50		47		61		46		49,7	

Az adatok alapján a vizsgált időszakban 300 elhunytat regisztráltak, melynek fele férfi, fele nő volt. (149 – 151) Az elhunytak 34 %-a, (102) gyermek volt. Az adatok értékeléséhez megvizsgáltam ebben a tíz évben a születések számát is. A tíz évben 141 fiú és 119 leány, tehát 260 gyermek született. Ez alapján Girált és *filiái* lakossága tíz év alatt 40 fővel csökkent. Átlagosan (két év kivételével) évente 20 elhunyt volt. 1847-ben és 1848-ban kiemelkedően sokan hunytak el. (97 és 42) Külön vizsgáltam az 1847. évet, havi bontásban. Áprilisban, májusban, júniusban és júliusban feltehetően járvány lehetett, mert ebben a négy hónapban 47 halottat regisztráltak, akik közül 16 volt 10 éven aluli gyermek. Ebben az évben a halál okaként 29 esetben *forrólázat* jelölték meg. Valószínű, hogy a járványnak köszönhetően szerepel ebben az évben a halál okaként az *ínség.* A vizsgált időszakon kívül is nyomon követhető egy-egy járvány. 1855-ben 42 ember halt meg kolerában, 1873-ban 70 elhunyt volt, akik közül 43 kolerában halt meg.

A II. számú táblázatban tüntettem fel a jellemző halálokokat, összesen 152 esetet. A többi 148 haláleset okaként igen változatos eseteket sorol fel az anyakönyv. Szép számmal szerepel az italozással kapcsolatos megjegyzés: *részeg fővel való leesés* vagy *mértéktelen pálinkaivás következtében végelgyengülés.* Egy *haszontalan tolvaj* asszonynál halál okaként a *verésből származó daganatot* jelölték meg.

II. számú táblázat

Év / Halálok	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	Össz
Himlő	5					3	3		2		13
Daganat	1			1	1	7	1				11
Forróláz	1	2		2	4	29	4		1		43
Sorvadás	2	4		2	1	7	1	1	1	4	23
Tüdő	1	1	1	1	1	3	1	2		1	12
Szülés		1		1	1	1	3				7
Eszméletlen				4	3	3	3	2	1	2	18
Öregség		2	2	5	1	3	5	1	1		17
Bizonytalan	1	2	1	1				1	1	1	8

A vizsgált időszakon kívül is érdekes halálokokat találunk. 1863-ban egy bejegyzésnél olvashatjuk: *Eperjesen lévén, csűrje, s istállója minden marhával megégett. Visszajövet Girálton ezen szomorú hírt hallván, annyira lerészegedett, hogy elaludván szélütés következtében azonnal meghalt.*

1870-ben Ondecskó János erdőkerülő *agyonlövetett egy gyilkos kéz által, midőn kerülői kötelességét végzé.* Sok balesettel összefüggő haláleset is volt: *Nehéz nyavalya következtében, éjjeli időben a házban rakott tűzbe beesett és megégett.* Másik eset: *Megöletett a fával megterhelt szekér feldűlése által.* Egy négyéves gyermek halála: *forró vizet felfordította magára, a szülei vigyázatlanságából.* Nehezen értelmezhető halálok egy 43 éves férfinál a *szívdobogás,* vagy egy 68 éves férfinál a *bedugulás.*

Talán az átlagéletkornak köszönhetően szerepelhet egy 52 éves férfinál halál okaként a vénség, vagy egy 59 éves férfinál az *aggkori elgyengülés.*

Az I. tábla alsó sorában szerepelnek az elhunytak átlagéletkora. Az átlagba nem számítottam be a 10 éven alul elhunyt gyermekeket. Látható, hogy kiegyensúlyozottan, átlag 49,7 évet éltek a girálti emberek a vizsgált tíz évben.

A szóban forgó időszakban 103 családnév szerepelt a halotti anyakönyvekben. 38 családból csak egy halott volt. Legtöbb elhunyt a Tomkó családban volt, szám szerint 18, majd őket követi a Bakatár és a Soltész család 16 – 16, a Hamara család 14, és a Balázs család 13 elhunyttal. A leggya-

koribb női név az Anna 63 alkalommal, második a Mária 36 előfordulással- A férfinevek közül a János volt leggyakoribb 64, majd az András 31 előfordulással.

Nemesi családokból egy-egy elhunyt szerepelt: a Szirmay, Szulyovszky, Pottornyay, Máriássy és a Frankó családból. (Nemesi családnév a Benyovszky, amelyik családból három elhunyt is szerepel az anyakönyvben, de mindegyiket *zsellérnek* jelölték.)

Az elhunytak foglalkozását is feltüntették az anyakönyvben. A vizsgált időszakban 79 zsellér, 51 telkes gazda, 6 koldus, 5-5 kőműves és szolgáló, 3 földbirtokos és 2 bába szerepelt. Található ezeken kívül kondás, oskolaszolga, hitszónok, főesperes, kocsmáros, bodnár és vargamester az elhunytak között.

A girálti halotti anyakönyvben a kötelező adatokon kívül, az elhunytról kisebb jellemzést is írtak. Szirmay János 1839-ben halt meg Kerekréten, majd Pazdicson a Szirmay család kriptájában temették el.

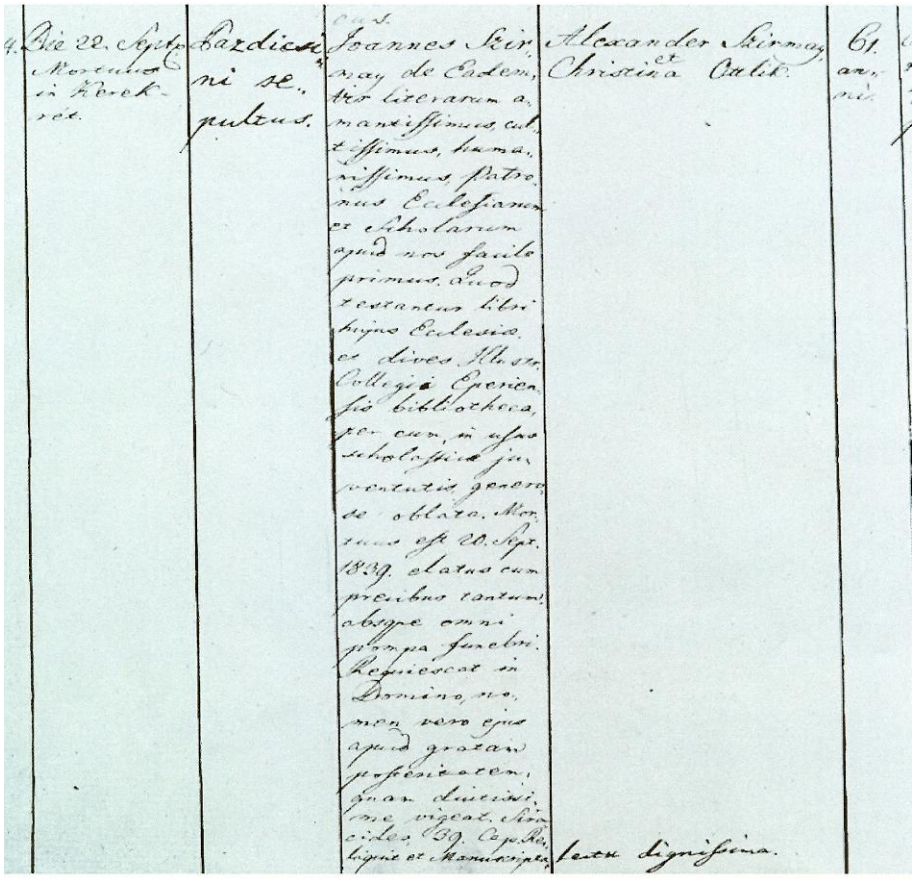

Szirmay János halotti anyakönyvi bejegyzése, 1839.

A girálti halotti anyakönyvben az alábbi latin nyelvű méltatás olvasható, melynek fordítása:

Szirmai Szirmay János, az irodalmi műveltséget olyannyira kedvelő, értő, abban jártas férfiú, az egyházak és iskolák közöttünk alighanem legfőbb támogatója (amelyet ennek az egyháznak a könyvei, és a kiváló eperjesi kollégium gazdag könyvtára – amely az ő nagylelkű felajánlása révén került a tanuló ifjúság használatába – is tanúsítanak.) 1839. szeptember 20-án meghalt. Csupán imádsággal búcsúztunk Tőle, mindenféle temetési pompa nélkül. Nyugodjék az Úrban, neve pedig a hálás utókornak a lehető legtovább maradjon fenn.[4]

A vizsgált időszakban is találunk rövid jellemzéseket: *Istenfélő; széplelkű asszony; példáséletű nő; jeles leányzó; serény szolga; kitűnő szépségű és jóságú asszony; sok évig híres bába; tekintélyes, okos becsületes özvegy; szeszesitallal sohasem élt stb.*

Mielőtt meggyanúsítanánk az anyakönyvi bejegyzőt a női nem iránti elfogultsággal, idézünk egy-két szigorúbb ítéletet is: *megesett, nyomorult asszony; tisztátalan életű asszony; férjével nem élt; többször megesett személy; vadházasságban élt; nyomorult szegény asszony; haszontalan tolvaj asszony; nyers, lopós, iszákos asszony; ügyetlen asszony, koldult is; sánta lábú tisztátalan életű asszony.*

Természetesen az előkelőbb asszonyoknál bővebb a dicséret. Ilyet találunk Szirmay Anna esetében: *Szirmay Anna, néhai boldog emlékezetű Szirmay János, girálti születésű özvegye, jeles asszony, Kerekréten és sok más helyeken birtokos. Girálti Egyházhoz jótékony, 65 éves.*

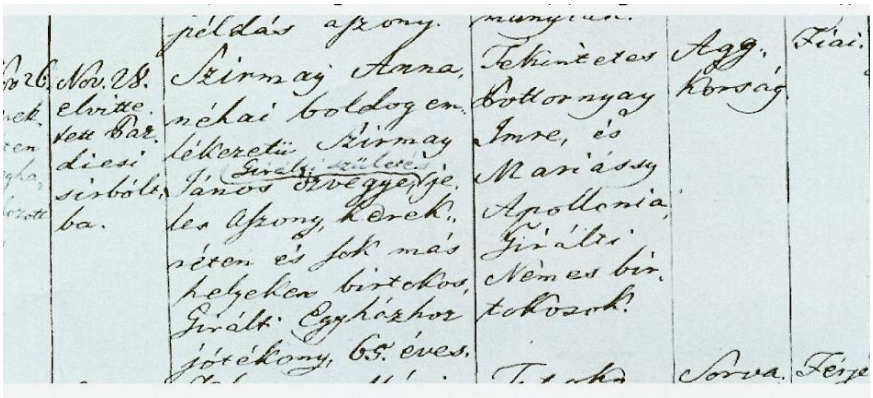

Szirmay Anna halotti anyakönyvi bejegyzése, 1843.

[4] Körmendi Tamás fordítása.

Férfi elhunytak is kaptak dicsérő és elmarasztaló jellemzést. *Külsőben jeles ember; ügyes faragó; nagy dicséretre méltó sok jó tulajdonságú ember; jó lelkű, mindenkitől szeretett ember.*

Az elmarasztaló véleményeknél többnyire az italozás volt a kiváltó ok: *tékozló korhely; nem igen józan életű ember; haragos, szitkozódó, részeges ember; részeges ember, sőt vallástalan, koporsó nélkül eltemetett.* Volt, aki megjavult: *nyers, részeges, templomot kerülő ember, de az utolsó két évében korhelységéről lemondott, meg is gyóntatta magát.* Az italozáson kívül persze voltak egyéb bűnök is: *gyenge atya, kit fia is verni szokott, hitvány ember, ki még lelki atyját is meglopta.*

Talán nem számít kegyeletsértésnek, hogy a fenti bejegyzéseken időnként mosolygunk, de a sokszor monotonnak tűnő kutatást az ilyen anyakönyvek színesebbé teszik.

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség családtörténeti tárgyú cikkeket, könyvismertetéseket, illetve az egyesület életével és szakmai rendezvényekkel kapcsolatos beszámolókat vár az egyesület tagságától és az érdeklődő olvasóközönségtől egyaránt.

Kérjük, hogy:

- a lehető legjobban ellenőrizzék állításaikat, szakirodalmi, levéltári hivatkozással, példával támasszák alá; arról írjanak, amit jól ismernek.
- a cikkeknek a hiánytalan, végleges, „nyomdakész" változatát adják le, leadás után nincs már mód a változtatásra!
- az átírásokhoz az eredeti irat olvasható minőségű (de nem több MB-os terjedelmű) fényképét a lektorok számára mellékeljék, még akkor is, ha nem lesznek a cikkbe beillesztve.
- a cikkbe beillesztésre kerülő képek lehetőleg legyenek jó felbontásúak, de egyenként ne haladják meg az 500 kB-ot.
- a cikkbe beillesztésre kerülő képek helyét és az esetleges képaláírást adják meg a szövegben, a képeket ne illesszék be a cikkbe, hanem küldjék mellékletben.
- ügyeljenek a helyes gépelésre, futtassanak helyesírás-ellenőrzést leadás előtt.
- ügyeljenek az iratátírás, forrásközlés pontosságára.
- az évszázadokat arab számmal, a dátumokat a következő formában tüntessék fel: „1632. július 23." („1632.07.23." és hasonló formátumok kerülendők!) Lábjegyzetben az „1632. júl. 23." is megfelelő.
- a felhasznált műveket és levéltári anyagot lábjegyzet formájában hivatkozzák, külön irodalomjegyzéket nem szükséges készíteni.
- idézeteknél mindig adják meg a forrást.
- a felhasznált szakirodalmat/iratokat egységesen a következő szabványos formában adják meg:

Könyv:
Kovács István: A könyv. Bp., 2000. 50-55.
További hivatkozások esetén: *Kovács I.:* i. m. 62-64.
Ugyanarra a műre történő egymást követő hivatkozások esetén: Uo. 75-77.

Folyóiratcikk:
(3 vagy több szerző: et al., annál kevesebb: név szerint):
Darvas A., Kiss I., Jónás Á.: A folyóiratcikk címe. In: Élet és Irodalom 1.(2005.) 10-13.

Elektronikus:
Mint folyóiratcikk, és a részletes hivatkozásban fel kell tüntetni az URL-t és lehetőleg a letöltés dátumát:
Darvas A.: A folyóiratcikk címe. Élet és Irodalom Online (2005. június 12.). http://www.es.hu/pd/display.asp?channel=PUBLICISZTIKA0637 (Letöltés dátuma: 2006. aug. 20.)

Levéltári irat:
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) P 2018 Tomcsányi (Tomcsini) család vásárosnaményi levéltára, 1. cs. 1. tétel Tomcsányi család évrendezett iratai, 1603.
Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL PML) IV. 3. c/2. Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi közgyűlésének iratai, köz- és kisgyűlési iratok, nemességi iratok (acta nobilitaria) 1792. fasc. 2. nr. 1988.

A szerkesztőség fenntartja magának a jogot, hogy válogasson a beadott cikkek közül, későbbi számra halassza megjelentetésüket, a terjedelmesebb írásokat több részre bontva közölje le. A szakirodalmi összefoglalásokkal szemben előnyben részesülnek a primér források felhasználásával készült, egyéni kutatómunkán alapuló cikkek.

Nem megfelelő színvonalú, a családfa-kutatáshoz vagy az egyesület tevékenységéhez nem kapcsolódó, korábban máshol már megjelent írásokat a szerkesztőség nem fogad el közlésre.

A cikkeket MS Word formátumban a matrikula@macse.org címre várjuk.

Köszönjük leendő szerzőink munkáját, fáradozását!

A szerkesztőség

Matrikula 2013 tartalomjegyzék

1. **szám (március)**

Baiersdorf Kristóf: *A pécsi eredetű Jánosi Engel családról. Különös tekintettel Jánosi Engel Adolf leszármazottaira. Adatok és kérdőjelek (első rész)* 1

Inzsöl Richárd: *A bencések hatása Tihany község keresztnévadási gyakorlatára* 22

Kustvall Angéla: *Egy szótól az Eisrich család eredetéig* 29

Szirmay Gábor: *Kazinczy Ferenc és a Szirmayak* 35

Egyesületi hírek 39

2. **szám (június)**

Németh József: *275 éve született Skultéty László, a világ legöregebb huszárja* 1

Szerkesztőségi tudósítás (H. Cs.): *Születésének 275. évfordulóján újratemették Skultéty Lászlót* 5

Vasy Endre Levente: *Egy nem mindennapi polgári életút a XIX. században - Dr. Tarczay Kálmán élete (első rész)* 6

Baiersdorf Kristóf: *A pécsi eredetű Jánosi Engel családról. Különös tekintettel Jánosi Engel Adolf leszármazottaira. Adatok és kérdőjelek (második, befejező rész)* 27

Fehér Tibor: *A modern populációgenetika szerepe a családfakutatásban* 54

Egyesületi hírek A 2013. évi első közgyűlés 60

3. **szám (szeptember)**

Joó Csaba: *A Gondviselés mosolya* 1

Dr. Várkonyi Tibor: *Törvénytelen János nyomában avagy Reznek(i) avagy Husz János származási problémái* 3

Hargita Ágnes: *A véletlen szerepe családkutatásaimban* 27

Dr. Hatvany Béla Csaba: *A Heves vármegyei Hatvaniak* 34

4. **szám (december)**

Vasy Endre Levente: *Egy nem mindennapi polgári életút a XIX. században. Dr. Tarczay Kálmán élete (második rész)* 1

Hanák Béla: *Genealógiai tévedések a XVI-XVII. századi arisztokrata családoknál* 15

Szabó Előd: *Az 1873-as kolerajárvány Csengerben és környékén* 34

Szirmay Gábor: *Amit egy halotti anyakönyvből kiolvashatunk* 36

Szerzőink figyelmébe 43

Matrikula 2013 tartalomjegyzék 45

Egyesületi tagok honlapjai

Dr. Lévay Béla honlapja

www.levay-csaladfa.hu

Demeczky János honlapja

http://www.demeczky.hu/

MACSE

H-1022 Budapest
Bimbó út 55.

E-mail: macse@macse.org

Adószám: 18213056-1-41

KSH: 18213056-6499-529-01

Egyesületi tisztségviselők

Dr. Kollega Tarsoly István
elnök

Dr. Hatvany Béla Csaba
elnökhelyettes

Dr. Várkonyi Tibor
főtitkár

Babcsányi Judit
titkár

Garadnai Zoltán Zsolt
titkár

Kónya Zsuzsanna
titkár

Németh József
titkár

Papcsik Béla
titkár

Szigetiné Zékány Ilona
titkár

Sztrányainé Ildikó
titkár

Gelei Judit
kincstárnok

Cseresnyésné Bécsy Zsuzsa
az ellenőrző bizottság elnöke

Beszeda László
az ellenőrző bizottság tagja

Vezér Ágnes
az ellenőrző bizottság tagja

Látogassa meg web-helyünket:

http://www.macse.org

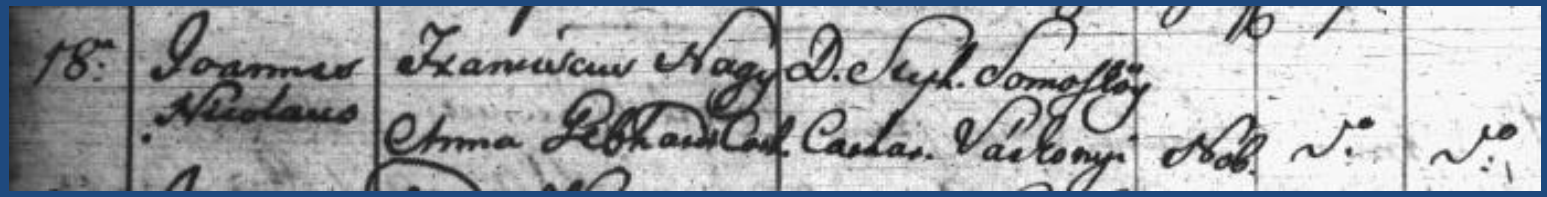

Nagy Iván születési bejegyzése: szülei Nagy Ferenc és Gebhardt Anna

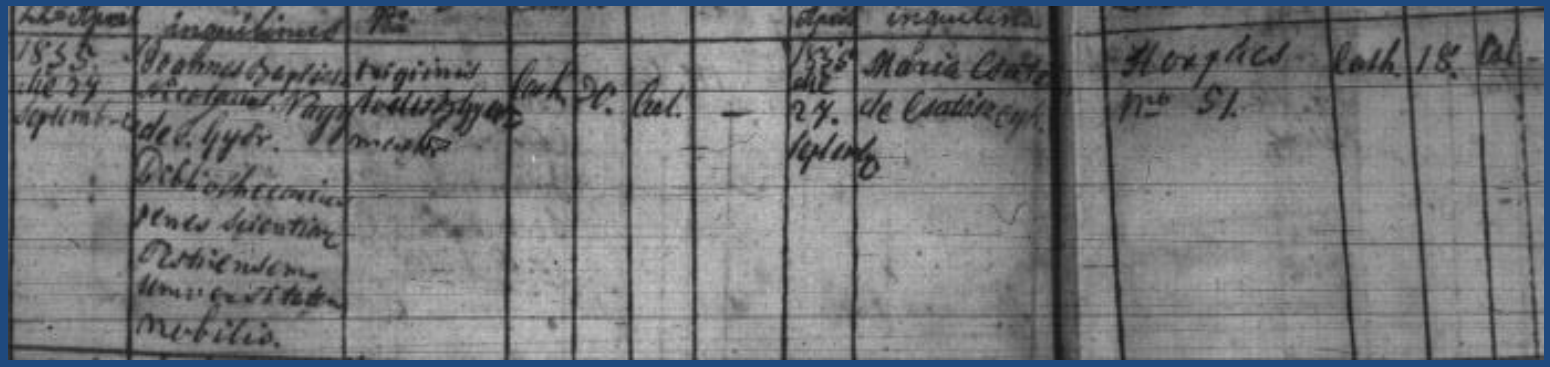

Nagy Iván házassági bejegyzése:1855. szeptember 27-én Horpácson feleségül vette Csató Máriát.